

BLADWIJZER

wegwijs met Heemkunde Vlaanderen

augustus 2015 • 14

Inhoud

Beheer en organisatie:

- Op bezoek bij ... PACKED
- Erfgoed op de agenda
Lokale erfgoedraden in Vlaanderen: een eerste verkenning

Onderzoek:

- Carnaval, een levende traditie?

Ontsluiting:

- Interactief rondleiden van je publiek
Tips om bezoekers van je erfgoedevenement te begeisteren
- Ga digitaal met je (erfgoed)verhaal!
Van wetenschappelijke tekst tot interactieve applicatie
- Ideeën en tips voor de Dag van de Trage Weg
Hoe als heemkring je activiteit invullen op 17 en 18 oktober 2015?
- Heemkundeartikels.be
een databank boordevol heemkundige artikels

Behoud en beheer:

- Het collectieplan als hoeksteen van je erfgoedwerking

In de kijker

- Erfgoeddag 2015
- Fier-gazette

COLOFON

- **Verantwoordelijke uitgever:**
Fons Dierickx
Grote Baan 193
9310 Herdersem
- **Contactgegevens:**
Heemkunde Vlaanderen vzw
Zoutwerf 5 - 2800 Mechelen
T 015 20 51 74
www.heemkunde-vlaanderen.be
info@heemkunde-vlaanderen.be
- **augustus 2015 - nr.14**
- **Eindredactie:**
Heemkunde Vlaanderen vzw
- **Lay-out en druk:** De Bie Printing

Vlaanderen
verbeelding werkt

Op bezoek bij ... PACKED

Sinds enkele jaren is PACKED vzw het expertisecentrum digitaal erfgoed. De organisatie wil bijdragen aan de creatie van een betrouwbaar, kwaliteitsvol en duurzaam digitaal geheugen in Vlaanderen en Brussel. Dat is een noodzaak als Vlaanderen en Brussel hun ambitie willen waarmaken om een Europese topregio te zijn. Maar wat betekent dat in de praktijk? Wij vroegen het aan Rony Vissers, de coördinator van PACKED.

Bladwijzer: Waarom is er nood aan het expertisecentrum?

Rony Vissers: ‘Het aantal digitale objecten (gedigitaliseerd en ‘digitaal geboren’) groeit snel aan in zowel bedrijven, overheidsdiensten als culturele en andere organisaties. Als er geen doordachte maatregelen worden genomen, zullen deze digitale objecten door de snelle evolutie van de informatie- en communicatietechnologie of het fysieke verval van de informatiedragers op korte termijn verloren gaan. Dit moet worden vermeden omdat ook digitale objecten erfgoedwaarde hebben, ze noodzakelijk zijn om bepaalde essentiële (maatschappelijke) diensten te verzekeren en omdat in hun creatie mogelijk zwaar is geïnvesteerd.’

Hoe komt Packed aan zijn naam?

Rony Vissers: ‘PACKED is een acroniem dat staat voor Platform Archivering en Conservering van Kunstcreaties op Elektronische en Digitale dragers. Dit acroniem stamt uit de beginperiode van de vzw (2006-2010) toen de organisatie actief was als koepelorganisatie die zich richtte op de archivering en conservering van audiovisuele kunst. Sinds haar erkenning in 2011 als expertisecentrum digitaal erfgoed richt Packed zich op alle mogelijke types van digitaal erfgoed. Ze verleent ondersteuning aan een zeer brede waaier van actoren uit zowel de cultureel-erfgoedsector als de kunstensector. De afkorting is dus achterhaald, maar het letterwoord wordt toch behouden omwille van de herkenbaarheid.’

Een slide uit een Open Cultuur Data-masterclass met de opsomming van enkel vooroordelen tegen het beschikbaar stellen van collectiegegevens als open data.

Is er dan nood aan expertise voor digitaal erfgoed?

Rony Vissers: ‘Er is nog heel wat dat kan verbeterd worden om te komen tot een betrouwbaar, kwaliteitsvol en duurzaam digitaal geheugen. Omwille van allerlei ICT-aspecten die voor vele erfgoedwerkers én beleidsmakers vaak moeilijk te volgen of te begrijpen zijn, hebben we in Vlaanderen en Brussel nog steeds een achterstand op dit vlak. Zowel het beleid van de overheid als het beleid van de cultureel-erfgoedorganisaties schieten tekort door manke inschattingen. Daarom wil PACKED de rol van kennisknooppunt vervullen. We willen een centrale rol opnemen om kennis, ervaring en deskundigheid omtrent digitalisering en digitale archivering te centraliseren én de verspreiding ervan te verzekeren. Door het promoten van standaardise-

ring willen we niet alleen de kwaliteit, doeltreffendheid en duurzaamheid bevorderen van de acties op het vlak van digitalisering en digitale archivering maar ook innovatie. Verder ondersteunen we ook cultureel-erfgoedorganisaties bij de aanpassing van hun diensten aan de eisen en mogelijkheden van de hedendaagse en toekomstige digitale samenleving.’

Een hele boterham. Hoe proberen jullie dit concreet te doen?

Rony Vissers: ‘De verschillende doelstellingen die we ons stellen, hebben als gevolg dat we op verschillende vlakken actief zijn. De centrale activiteit in onze werking is de loketfunctie, met andere woorden de dienstverlening naar onze verschillende doelgroepen. Bij PACKED kunnen cultureel-erfgoedorganisaties, kunstorganisaties en kunstenaars steeds terecht voor advies en begeleiding over aspecten van het aanmaken, ontsluiten, bewaren, delen en uitwisselen van digitaal erfgoed. Indien we voor het beantwoorden van een bepaalde vraag zelf niet over de nodige kennis, ervaring en deskundigheid beschikken, verwijzen we door naar actoren die deze wel hebben. Alhoewel we specifieke doelgroepen hebben als cultureel-erfgoedorganisaties, kunstorganisaties en kunstenaars, vertrekken we in onze werking steeds zoveel mogelijk van het erfgoed zelf.’

PACKED-coördinator Rony Vissers assisteert bij de inventarisatie van het audiovisuele archief van dansgezelschap Damaged Good.

‘Om onze dienstverlening te kunnen blijven waarborgen, moeten we natuurlijk ook onze eigen kennis regelmatig actualiseren en verder uitbreiden. Dit is een belangrijke reden waarom we onderzoeksprojecten starten omtrent het aanmaken, ontsluiten, bewaren, delen en uitwisselen van digitaal erfgoed,

of deelnemen aan onderzoeksprojecten die door anderen zijn geïnitieerd. Zo loopt er sinds 2013 een traject met verschillende deelprojecten omtrent persistente identificatie dat loopt in samenwerking heel wat partners in de erfgoedsector, vooral kunstmusea. Al sinds 2008 nemen we ook deel aan verschillende Europese projecten, vaak verbonden aan het Europese cultuurportaal Europeana. Het verwerven van nieuwe kennis op zich is echter nooit het einddoel, we hebben die kennis nodig om onze dienstverlening te verzekeren en we delen ze ook op andere manieren met onze doelgroepen.’

Persistente identificatie

Een persistente identifier of URI (Uniform Resource Identifier) is een webadres dat onveranderlijk en toegankelijk op lange termijn is en volgens bepaalde regels werd samengesteld, een heldere en consistente structuur heeft en makkelijker te beheren en te gebruiken is. Men ziet vaak dat links op websites niet langer werken. Het gevolg is dat je dan bijvoorbeeld een document niet te zien krijgt omdat de koppeling met het digitale bestand verbroken is. Dit kan het gevolg zijn van een veranderd webadres. Als organisatie dien je daarom na te denken over hoe je de webadressen waar je mee werkt niet verandert en dus persistent blijven. Door allerlei informatie over collecties te identificeren met een persistente URI kan je informatie uit verschillende databanken ook makkelijk aan elkaar koppelen en de informatie eenvoudig doorzoekbaar maken. Door persistente URI's te gebruiken die verwijzen naar externe databanken kan je verder de registratie van bepaalde collectiedata eenvoudiger en minder tijdrovend maken, terwijl je nieuwe mogelijkheden opent voor verrijking van je eigen collectiedata met informatie uit andere bronnen. Deze collectiedata zijn in het geval van het lopende onderzoeksproject van PACKED bijvoorbeeld collectiedata over kunstwerken, kunstenaars, objectnamen en bewaarinstellingen. Meer informatie over het onderzoekstraject omtrent persistente identificatie is beschikbaar op http://projectcest.be/index.php/Project_Persistente_identificatie en op http://projectcest.be/index.php/Project_Persistente_Identificatie_II.

‘Via verschillende websites brengen we de resultaten van onze werking tot bij de cultureel-erfgoed-organisaties, kunstorganisaties en andere belanghebbenden. Doordat de websites gemakkelijk aan te passen zijn, slagen we erin om steeds de laatste inzichten op te nemen. Informatie over onze organisatie en onze werking delen we via www.packed.be. Ons communicatiekanaal naar kunstorganisaties en kunstenaars is de website www.projecttracks.be. TRACKS staat voor Toolbox en Richtlijnen voor Archief- en Collectiezorg in de Kunstensector. Deze website werd in 2014 gecreëerd in opdracht van het toenmalige agentschap Kunsten en Erfgoed van de Vlaamse overheid. TRACKS reikt vooral richtlijnen, tools en praktijkvoorbeelden aan die kunstorganisaties en kunstenaars ondersteunen bij de zorg voor hun eigen archief. Onze kennis over de preservatie van audiovisueel erfgoed bundelen we vooral op de website www.scart.be. Hierop zijn vooral artikels, praktijkvoorbeelden en interviews met experts te vinden. De belangrijkste website voor heemkundige kringen is waarschijnlijk echter www.projectcest.be.’

Deelnemers in gesprek over de ontsluiting en bewaring van decormaquettes van De Munt tijdens het eerste TRACKS-ontmoetingsmoment (2014).

CEST

Cest staat voor Cultureel Erfgoed Standaarden Toolbox. Deze website werd gestart in 2010, in opdracht van het toenmalige agentschap Kunsten en Erfgoed van de Vlaamse overheid. Het heeft tot doel de Vlaamse erfgoedorganisaties wegwijs te maken in het gebruik van standaarden bij het creëren, beheren en toegankelijk maken van digitale collecties. Een standaard is een geheel van erkende afspraken, specificaties of criteria over een product,

een dienst of een methode. Door standaarden te gebruiken kunnen cultureel-erfgoedorganisaties eenvoudig informatie over hun collecties duurzaam uitwisselen. Ook bij digitalisering of de omzetting van digitale objecten in digitale representaties is het gebruik van standaarden belangrijk. Het gebruik van gestandaardiseerde formaten verzekert bijvoorbeeld dat ze op lange termijn bruikbaar blijven en data in de hoogst mogelijke kwaliteit bewaren. Standaarden zijn bovendien steeds gebaseerd op de expertise van een grote groep professionals. Standaarden gebruiken betekent dus ook gebruik maken van bestaande best practices.

‘Verder (co-)organiseren we ook cursussen omtrent aspecten van het aanmaken, ontsluiten, bewaren, delen en uitwisselen van digitaal erfgoed. Voorbeelden hiervan zijn bijvoorbeeld het modulair vormingstraject ‘Duurzaam digitaal beheren’ in samenwerking met steunpunt FARO, Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, de sessies in de cursusreeks ‘Aan de slag met archief en documentatie’ van Heemkunde Vlaanderen en de TRACKS-workshops ‘Duurzaam digitaal beheren’ voor kunstenaars en kunstorganisaties. Onze medewerkers leveren ook regelmatig bijdragen aan (internationale) conferenties, symposia en andere bijeenkomsten.’

Deelnemers in gesprek over de digitalisering van het audiovisuele archief van beeldend kunstenaar Jan Fabre tijdens het tweede TRACKS-ontmoetingsmoment (2015).

Wat zijn de belangrijkste uitdagingen hierbij?

Rony Vissers: ‘Bij dit alles is het belangrijk dat we verder kijken dan onze eigen grenzen, zowel voorbij de grenzen van de cultureel-erfgoedsector als de geografische grenzen. We willen buiten de grenzen van de cultureel-erfgoedsector kijken omdat er ook inzichten en tools met betrekking tot digitalisering, digitale bewaring en online ontsluiting worden ontwikkeld in andere maatschappelijke sectoren. Waar mogelijk, proberen wij die inzichten te hertalen voor onze doelgroepen en hen ook de tools ter beschikking te stellen. Erfgoed bevindt zich trouwens niet enkel bij cultureel-erfgoedorganisaties, maar onder andere ook bij door de Vlaamse overheid gesubsidieerde kunstorganisaties en kunstenaars. Ook daar moeten we oog voor hebben. Mogelijk komt dat materiaal trouwens later ooit in beheer van een cultureel-erfgoedorganisatie, bijvoorbeeld een museum of cultureel archief.’

PACKED-medewerkers Nastasia Vanderperren en Rony Vissers assisteren bij de inventarisatie van het audiovisuele archief van dansgezelschap Damaged Good.

‘In al onze activiteiten hebben we een bijzondere aandacht voor het aanmaken en bewaren van informatieobjecten. Zoals ik al zei is digitaal erfgoed zeer kwetsbaar. Bij gedigitaliseerd materiaal kan men in geval van verlies of beschadiging vaak nog terugvallen op het analoge materiaal of het fysieke object, en de digitalisering herhalen. Bij ‘digitaal geboren’ materiaal is dit niet het geval. Bij verlies of beschadiging is het onherroepelijk verloren. ‘Digitaal geboren’ materiaal veronderstelt daarom nog meer dan gedigitaliseerd materiaal dat men reeds bij de creatie rekening houdt met de kwetsbaarheid ervan. Vandaag wordt er steeds meer ‘digitaal geboren’ materiaal gecreëerd, niet alleen in de cultu-

reel-erfgoedsector maar ook in de kunstensector. Omdat we proactief denken, is onze werking sinds 2013 uitgebreid van cultureel-erfgoedsector naar kunstensector.

Tegelijk zitten we in een sector waar de geografische grenzen nauwelijks belang hebben. We overleggen daarom niet alleen met partners uit het cultureel-erfgoedveld in Vlaanderen en Brussel zoals VIAA (Vlaams Instituut voor Archivering), maar even gemakkelijk met DEN (Digitaal Erfgoed Nederland) of andere buitenlandse organisaties en instellingen.

Doen heemkundige kringen beroep op jullie?

Rony Vissers: ‘Heemkundige kringen zijn cultureel-erfgoedorganisaties en kunnen dus op ons beroep doen. Eerder spraken we al over onze loketfunctie. In de praktijk merken we echter dat weinig heemkundige kringen gebruik maken van deze mogelijkheid. Omwille van onze beperkte capaciteit kunnen we echter niet het initiatief nemen om zelf proactief elke cultureel-erfgoedorganisatie in Vlaanderen en Brussel te contacteren, dus ook niet elke individuele heemkundige kring. Daarom rekenen we op Heemkunde Vlaanderen als tussenschakel.’

Welke rol zien jullie voor heemkundige kringen in het erfgoedlandschap van vandaag?

Rony Vissers: ‘PACKED ziet de heemkundige kringen een belangrijke rol spelen in verband met de bewaring en ontsluiting van lokaal erfgoed. Lokaal erfgoed komt vaak niet terecht in de grotere cultureel-erfgoedinstellingen. Toch is lokaal erfgoed belangrijk omdat het het geheugen vormt van lokale gemeenschappen. Ook de erfgoedcellen hebben een belangrijke functie te vervullen op dit vlak. Het is belangrijk dat de heemkundige kringen en de erfgoedcellen elkaar versterken. Maar er zijn niet overal in Vlaanderen en Brussel erfgoedcellen, en bovendien vervullen erfgoedcellen een andere rol. Naast de heemkundige kringen bestaan er lokaal vaak ook nog andere actoren, zoals bijvoorbeeld kerkfabrieken en schuttersgilden, die actief zijn op het vlak van het verzamelen, bewaren en ontsluiten van erfgoed. Erfgoedcellen kunnen bijvoorbeeld de onderlinge afstemming en samenwerking faciliteren. Laat ons ook niet vergeten dat de provincies vandaag een belangrijke ondersteunende rol vervullen bij het verzamelen, bewaren en vooral het ontsluiten van lokaal erfgoed.’

‘Heemkundige kringen spelen ook een belangrijke

rol in het levend houden van erfgoed dat bewaard wordt in lokale bestuurlijke archieven, zoals bijvoorbeeld gemeentearchieven. Zij ontplooiën activiteiten met behulp van dit erfgoed en plaatsen het zo in de belangstelling. Niet enkel het erfgoed zelf is belangrijk, maar ook de samenwerking. Samenwerken aan de zorg en aandacht voor lokaal erfgoed is gemeenschapsvormend. Heemkundige kringen zijn dus niet enkel belangrijk voor het veiligstellen en levend houden van het geheugen van gemeenschappen maar, samen met andere verenigingen en initiatieven, ook voor het versterken van het weefsel van die gemeenschappen.'

Als heemkundige kringen iets zouden moeten verbeteren op digitaal vlak aan hun eigen werking, wat zou dat dan moeten zijn?

Rony Vissers: 'Op het vlak van digitale duurzaamheid is nog veel vooruitgang mogelijk, trouwens niet enkel in de heemkundige kringen... Dit begint reeds bij het maken van goede keuzes bij het digitaliseren en de creatie van 'digitaal geboren' erfgoed. Daarna verdient ook de bewaring van het digitale materiaal grotere aandacht, alsook de catalogisering en het toegankelijk maken.'

Enkele deelnemers en PACKED-medewerkers tijdens de masterclass 'Prepare your (meta)data'.

'Iets wat zeker ook nog sterk kan worden verbeterd, is alles wat te maken heeft met de online uitwisseling van zowel digitale collectiegegevens of metadata als digitale collectierepresentaties, bijvoorbeeld fotografische reproducties. Enerzijds kan door dergelijke uitwisseling het louter lokale belang worden overstegen, anderzijds kan hiermee ook tegemoet gekomen worden aan de eisen en mogelijkheden van de hedendaagse en toekomstige digitale samenleving. We merken dat een dergelijke uitwisseling

vaak gevoelig ligt, onder andere omwille van de sterke emotionele band die men heeft met eigen erfgoedcollecties. Maar het maatschappelijke draagvlak voor erfgoed kan enkel groeien als ook anderen een band kunnen opbouwen of versterken met het bewaarde erfgoed. Zeker op een moment dat de politieke wil voor de financiële ondersteuning van cultuur onder druk staat, is dit belangrijk.'

Wat zijn jullie plannen in de nabije toekomst?

Rony Vissers: 'Naast de eerder geschetste activiteiten zullen twee elementen in de komende maanden zeker onze bijzondere aandacht krijgen: de verdere uitbouw van VIAA en de mogelijke overheveling van de erfgoedwerking van de provincies. We willen ertoe bijdragen dat de werking van VIAA op het vlak van digitalisering, archivering en interactie zo kwaliteitsvol mogelijk is en beantwoordt aan de noden in zowel de erfgoed- als de kunstensector. Wat de erfgoedwerking van de provincies betreft, willen we ertoe bijdragen dat het resultaat van hun werk op het vlak van catalogisering en online ontsluiting niet verloren gaat, maar wordt voortgezet en geoptimaliseerd - desnoods onder de vleugels van een ander overheidsniveau.'

'Een ander aandachtspunt voor de nabije toekomst blijft kwaliteitscontrole bij digitalisering. Er wordt in Vlaanderen en Brussel, ondanks de weinig beschikbare middelen, veel gedigitaliseerd maar hierbij is nauwelijks aandacht voor kwaliteitsbewaking. Het gevolg is dat vaak de kwaliteit te wensen overlaat, en hierdoor gebruiksmogelijkheden worden beperkt.'

PACKED-medewerkster Barbara Dierickx geeft in het kader van het Europese project Athena Plus in Vilnius (Litouwen) een training voor de aanmaak van online tentoonstellingen met MOVIO.

‘Verder willen we in Vlaanderen en Brussel ook de gratis opensourcetools MOVIO, City Quest, Plan your own School Trip en eCulture Map promoten die we mee hebben helpen opzetten in het kader van het Europese project Athena Plus. Een tool als MOVIO kan trouwens perfect gebruikt worden door heemkundige kringen voor de creatie van virtuele tentoonstellingen.’

‘Tot slot willen we met onze werking graag zo veel mogelijk mensen en organisaties doen beseffen dat er bijzondere maatregelen nodig zijn om ons digitaal erfgoed op lange termijn te bewaren. Zonder een goede bewaring missen we het betrouwbare, kwaliteitsvol en duurzaam digitaal geheugen dat noodzakelijk is als Vlaanderen en Brussel zich willen blijven profileren als Europese topregio.’

Hendrik Vandeginste
Consulent Heemkunde Vlaanderen

Erfgoed op de agenda

Lokale erfgoedraden in Vlaanderen: een eerste verkenning

Hoe krijg je lokaal erfgoed op de agenda van jouw gemeentebestuur? Over deze vraag zal iedereen met een hart voor erfgoed zich wel eens buigen. Als burger kan je op verschillende manieren deelnemen aan het beleid. Naast grootschalige participatievormen zoals het recente ‘burgerkabinet’ van minister Gatz, kan je op lokaal niveau al vele jaren je stem laten horen via de klassieke gemeentelijke adviesraden.¹ De traditionele cultuur-, jeugd-, sport- en ouderenadviesraden kent iedereen ondertussen.² Erfgoedraden daarentegen zijn nog nauwelijks onderzocht.

Daarom stuurden Heemkunde Vlaanderen en FARO in het najaar van 2014 een korte enquête de wereld in om meer zicht te krijgen op deze erfgoedraden. In dit artikel stellen we de eerste resultaten van deze bevraging voor.³ Een volledig beeld leverde deze bevraging natuurlijk niet op. Als ze iets leerde, dan was het alvast hoe moeilijk het is om vat te krijgen op de werking en het statuut van al die organen. Naast officiële (erfgoed)adviesorganen, opereren op lokaal niveau ook talloze werkgroepen, commissies, verenigingen en andere overlegplatformen die deze adviezen mee voorbereiden of aansturen.

Erfgoedraden versus informele adviesverleners

In dit artikel definiëren we een erfgoedraad als een orgaan dat het gemeentebestuur formele adviezen geeft over erfgoed of deze adviezen voorbereidt. Belangrijk daarbij is dat deze raden voor die rol gemandateerd zijn (of anders gezegd ‘officieel erkend zijn’) door de lokale overheid. Met deze omschrijving bakenen we erfgoedraden af van de talrijke werkgroepen of verenigingen die eerder informeel advies geven aan hun gemeentebestuur.

Vaak krijgen heemkringen bijvoorbeeld de vraag om adviezen te leveren over straatnamen. Het belang van deze (bijkomende) adviesrol van de verenigingen staat buiten kijf, maar komt in deze bijdrage dus niet verder aan bod. Hier focussen we op de

adviesorganen, al zal verder blijken dat de meeste van deze organen er nog andere opdrachten en doelstellingen op na houden.

De aanleiding tot het onderzoek (en dit artikel) is ons geloof in het enorme potentieel van dergelijke erfgoedraden. Erfgoedraden kunnen een belangrijke schakel vormen om te komen tot een breed gedragen lokaal erfgoedbeleid. Bovendien zijn er nog een heel aantal kansen en uitdagingen waarop deze erfgoedraden kunnen (en moeten!) inspelen. Daarbij spelen een aantal belangrijke verschuivingen binnen het lokaal (cultuur)beleid een grote rol.

Het belang van het lokale niveau

In maart 2015 publiceerde Bart Somers in De Morgen een opiniestuk onder de veelzeggende titel “Lokale besturen zijn hét beleidsniveau van morgen”.⁴ Deze kop vat samen wat er vandaag leeft bij vele burgemeesters, schepenen en gemeenteraadsleden. Sinds enkele jaren is er een krachtige tendens om aan steden en gemeenten bijkomende bevoegdheden en taken te geven. Tegelijk vragen deze lokale besturen meer vrijheid om deze bevoegdheden te kunnen uitoefenen. Ze willen met andere woorden minder gebonden zijn aan regels en verplichtingen vanuit de Vlaamse Overheid. Ook voor hun cultuurbeleid krijgen steden en gemeenten meer vrijheid.

Veel erfgoedraden zetten ook zelf projecten en acties op touw waaronder publieksgerichte activiteiten rond de Eerste Wereldoorlog. © Flickr – Creative Commons

Die toenemende beleidsvrijheid van de gemeentebesturen roept krachtige en vaak ook erg emotionele reacties op. Wat de toekomst ook brengt, het staat buiten kijf dat je als lokale erfgoedwerker vooral op zoek zal moeten gaan naar nieuwe partnerschappen met het lokaal bestuur. Je zal zelf een plaats moeten opeisen in het gewijzigde lokale cultuurbeleid. Dat is niet makkelijk, want het vraagt een stevige dosis assertiviteit, beleidsmatig inzicht en veel tijd en energie.

Erfgoedraden kunnen in deze context een belangrijke rol vervullen. Zij kunnen een brugfunctie vervullen tussen het lokale erfgoedveld en het beleid. Via een erfgoedraad kan je je bekommernissen en verwachtingen kenbaar maken aan het gemeentebestuur en hierover in dialoog gaan. Hoewel er heel wat goede voorbeelden te vinden zijn, blijkt uit de praktijk ook dat dit niet altijd evident is.

De keuze voor een nieuwe straat is een bevoegdheid van het gemeentebestuur. Meestal laat het zich daarbij adviseren. Waar er een erfgoedraad of een 'deelraad erfgoed' is, gebeurt dit vrijwel altijd langs dit kanaal. © FARO

In alle maten en kleuren

Is er in jouw gemeente geen erfgoedraad actief? Dan is ze zeker geen uitzondering. Lang niet elke gemeente heeft vandaag een erfgoedraad. Gemeentebesturen hoeven zo'n specifieke raad voor erfgoed immers niet op te richten. Wel verplicht de Cultuurpactwet hen om alle "gebruikers en filosofische strekkingen" te betrekken bij de voorbereiding en de uitvoering van beleid. Voor het lokaal

cultuurbeleid betekent dit concreet dat zij een adviesorgaan moeten installeren dat zich uitsprekt over "culturele materies".⁵

In de meeste gemeenten neemt dit adviesorgaan de vorm aan van een traditionele cultuurraad. Die kan bestaan uit één grote, gemeentelijke raad met adviserende bevoegdheid. Een andere mogelijkheid is dat de cultuurraad is opgesplitst in aparte deelraden die een adviesfunctie hebben over een afgeïnd deel van het culturele veld.

Welke plaats neemt erfgoed in dit verhaal in? In de praktijk blijken er heel grote verschillen te zijn in de manier waarop vanuit de adviesraden op erfgoed wordt ingezet. Al naargelang de zichtbaarheid en autonomie onderscheiden we vier mogelijke werkvormen, die in de praktijk uiteraard nog mengvormen kennen.

1. Vanuit de cultuurraad

De meeste gemeenten werken met één globale cultuurraad die zich adviserend uitsprekt over het socio-culturele leven in de breedste betekenis van het woord. Dit zien we zowel in grotere steden (bv. Brugge), middelgrote gemeenten (bv. Mortsels of Zemst) als in kleinere gemeenten (bv. Lint of Kluisbergen). Of zo'n cultuurraad ook inzet op erfgoed, hangt dan af van veel factoren. Denk aan de dynamiek van het lokale erfgoedveld én aan het gemeentelijk erfgoedbeleid, maar zeker ook de persoonlijke interesse(s) van de voorzitter of de raadsleden van zo'n cultuurraad.

2. Een werkgroep in de schoot van de cultuurraad

Sommige cultuurraden werken met informele werkgroepen om adviezen voor te bereiden. Na verloop van tijd kunnen deze werkgroepen een eerder gestructureerd en meer formeel karakter krijgen. Zo kent de cultuurraad van Wevelgem een erfgoedcommissie. Deze werkgroep, die op vast tijdstippen samenkomt, werkt voorstellen van adviezen uit, die vervolgens aan de cultuurraad worden voorgelegd. Het is ook de cultuurraad die het formele advies doorstuurt naar het gemeentebestuur.

3. Een deelraad erfgoed in de schoot van de cultuurraad

De cultuurraad kan besluiten om zijn werking te organiseren via aparte, sectorale deelraden. In 2010 bleek 22 procent van de cultuurraden in Vlaanderen zo'n deelraad te hebben.⁶ Waar de cultuurraad

werkt met verschillende deelraden, is er heel vaak ook een aparte deelraad erfgoed.

De meeste deelraden leveren voorbereidend werk: zij bereiden adviezen voor die nog formeel moeten worden bekrachtigd door de overkoepelende cultuurraad. Toch blijken zij meestal over een grote autonomie en een uitgebreid takenpakket te beschikken. Hierin ligt misschien wel het grootste verschil tussen een werkgroep en een deelraad. Bij een werkgroep ligt het zwaartepunt van de werking doorgaans bij de cultuurraad. Waar er deelraden zijn, fungeert de cultuurraad eerder als koepel. Zo bestaat in Leuven de cultuurraad uit vijf deelraden. Elk van deze raden is quasi autonoom bevoegd voor het eigen themaveld. Er zijn nog slechts twee formele zaken die de cultuurraad als geheel behartigt. Enerzijds levert zij input voor het stedelijke beleidsplan. Anderzijds deelt zij nieuwe leden van de cultuurraad in bij een van de deelraden.

4. Een autonome erfgoedraad

In Vlaanderen bestaan er een tiental erfgoedraden, die volledig onafhankelijk fungeren van de cultuurraad. Zo'n erfgoedraad heeft een eigen voorzitter, eigen statuten en ontplooit een volledige eigen werking. Deze erfgoedraden komen we bijvoorbeeld

tegen in Bierbeek, Kontich, Ninove, Oostkamp, Riemst en Sint-Katelijne-Waver.

Deze erfgoedraden houden er allemaal een heel eigen ontstaansgeschiedenis op na. Meest logisch is dat zo'n erfgoedraad groeit uit een werkgroep of deelraad van de Cultuurraad. Zo ging het bijvoorbeeld in Bierbeek. Soms is die voorgeschiedenis er niet en ligt het lokale bestuur aan de grondslag van zo'n erfgoedraad. In Kontich bijvoorbeeld heeft de schepen van Erfgoed, geïnspireerd door het voorbeeld uit Bierbeek, in 2013 het initiatief genomen om een aparte raad op te richten. Elders vindt net de omgekeerde beweging plaats en groeit de erfgoedraad uit het lokale verenigingsleven. In Riemst bijvoorbeeld ontwikkelde het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (GOGRI), naast haar erfgoedwerking, gaandeweg een adviesrol over erfgoed. Na verloop van tijd heeft het gemeentebestuur GOGRI ook formeel erkend in deze rol.

Onafhankelijke erfgoedraad: voor- en nadelen

Een autonome erfgoedraad kan zonder twijfel een krachtig instrument zijn. Ze laat toe om de adviserende opdracht anders, flexibeler en beter in te vullen dan in de traditionele cultuurraad die vaak

Heel wat erfgoedraden focussen sterk op het onroerend erfgoed en minder op het roerend en het immaterieel erfgoed, terwijl de kansen en uitdagingen er voor het rapen liggen. © Photocopy – Creative Commons

aan kritiek onderhevig is. Zo hoor je niet zelden dat de leden van de cultuurraad enkel zetelen omwille van de subsidies of om de belangen van hun eigen vereniging te verdedigen. De oprichting van een erfgoedraad kan een vernieuwd enthousiasme tot stand brengen en laat ook toe om korter op de bal te spelen.

Werner Wouters over de erfgoedraad in Bierbeek: ‘In 2004 was er een werkgroep erfgoed in de schoot van de cultuurraad die adviezen voorbereidde. Die kwam ad hoc samen, telkens als de cultuurraad advies moest geven over erfgoed. Deze werkgroep kende een heel sterke dynamiek en kwam zelfs meer samen dan de cultuurraad. Na verloop van tijd werd het daarom ook lastig om te wachten op een bijeenkomst van de cultuurraad, om de adviezen te laten bekrachtigen. Zo hebben we besloten tot de oprichting van de onafhankelijk erfgoedraad.’

Maar een volledig onafhankelijk erfgoedraad houdt ook risico's in. Zo moet je absoluut vermijden dat de erfgoedraad op een eiland terecht komt. Vele cultuurraden zijn dan wel aan kritiek onderhevig, maar zij blijven nog steeds hét erkende adviesorgaan voor culturele aangelegenheden. Kortom: wil je het gemeentebestuur systematisch adviseren, moet je in die hoedanigheid erkend worden door de gemeenteraad.

Paul Catteeuw, voorzitter van de erfgoedraad in Kontich getuigt over het belang van politieke erkenning: ‘Onze erfgoedraad is er niet zonder politieke slag of stoot gekomen. Toen we pas begonnen, stelde de gemeenteraad zich daar toch wel enkele vragen bij. Wat is het doel en het statuut van deze raad? Samen met de schepen van Erfgoed hebben we dan aan statuten gewerkt en die laten goedkeuren door het schepencollege en de gemeenteraad. Zo kregen wij een duidelijk mandaat van het gemeentebestuur en weet ook de gemeenteraad wat ze van de erfgoedraad precies kan verwachten.’

Ook de verhouding met de cultuurraad en, bij het uitbreiding, het brede lokale cultuurbeleid is een belangrijk aandachtspunt. De oprichting van een autonome erfgoedraad lijkt immers wat haaks te staan op de evolutie binnen gemeentelijk beleid om de schotten tussen de sectoren en gemeentelijke diensten te laten verdwijnen. Voldoende breed denken en samenwerken met andere adviesraden is dus de boodschap. Die samenwerking is niet altijd evident, maar ook door het onderhouden en cultiveren van persoonlijke relaties tussen de sterkhouders van de adviesraden kan je de violen gelijkstemmen.

De erfgoedraad als adviesorgaan

De belangrijkste opdracht van de erfgoedraad (zoals wij die definiëren in deze bijdrage) is uiteraard de adviesfunctie. Maar waarover kan je via een erfgoedraad nu allemaal advies verlenen?

In principe over alle aspecten van het erfgoedbeleid. Uit de enquête komen echter drie grote lijnen naar voren waarover erfgoedraden zich in de praktijk buigen:

- Vrijwel alle erfgoedraden zetten in op **onroerend erfgoed**. Sommige raden hanteren dit zelfs als een exclusieve focus. In de Pinte bijvoorbeeld werkt de erfgoedraad enkel rond onroerend erfgoed; het cultureel erfgoed behoort tot het domein van de cultuurraad.
- De meeste erfgoedraden ontplooiën gaandeweg ook een werking rond **cultureel erfgoed**. Klassieke voorbeelden zijn de adviezen over huisvesting en bewaartoestand van roerend erfgoed. Een erfgoedraad kan er bij het gemeentebestuur op aandringen om bijvoorbeeld werk te maken van een toegankelijk gemeentearchief of om huisvestingsprobleem van de heemkring aan te pakken. Opvallend is dat erfgoedraden voor cultureel erfgoed door de band veel minder systematisch adviezen uitbrengen dan voor onroerend erfgoed. Zeker immaterieel cultureel erfgoed is nog ongekend terrein voor vele erfgoedraden.
- Een derde courante werkingslijn is de **straatnaamgeving**. De keuze voor een nieuwe straatnaam is een bevoegdheid van het gemeentebestuur. Het is de gewoonte dat het zich daarbij laat adviseren. Meestal gebeurt dit door de cultuurraad of rechtstreeks door de heemkundige kring. Waar er een erfgoedraad of een ‘deelraad erfgoed’ is, gebeurt dit vrijwel altijd langs dit kanaal.

Opvallend is dat immaterieel cultureel erfgoed vaak nog ongekend terrein is voor vele erfgoedraden. De paardenkoersen in Kontich zijn een voorbeeld van ICE waarover de erfgoedraad advies uitbracht. © Gemeente Kontich

Bijkomende rollen en engagements

Maar als lid van een erfgoedraad ben je niet enkel bezig met het formuleren van adviezen. Dikwijls houden erfgoedraden er ook nog een andere werking op na. Zo zetten vele raden nog zelf projecten en acties op touw. Voorop staan de (coördinatie of organisatie) van de Erfgoeddag en Open Monumentendag, publieksgerichte activiteiten rond de Eerste Wereldoorlog en de ontsluiting van onroerend erfgoed (via infoborden of erfgoedwandelingen) en de uitgave van publicaties. Daarnaast ontplooiën sommige erfgoedraden ook nog een werking achter de schermen. Het gaat dan vaak om langlopende inventarisatieprojecten van bijvoorbeeld funerair erfgoed of archivalische collecties.

De erfgoedraad van Sint-Katelijne-Waver adviseert ook over onroerend erfgoed, waaronder reeds over het Sint-Michielskasteel. © Gemeente Sint-Katelijne-Waver – Creative Commons

Op deze manier lijkt een erfgoedraad erg op een heemkundige kring. In Kontich bijvoorbeeld is er één heemkundige kring en zitten er meerdere leden van deze kring ook in de erfgoedraad. Ook in Wevelgem is doorheen de jaren een taakverdeling ontstaan tussen de heemkundige kringen en de erfgoedcommissie en worden steeds goede afspraken gemaakt over wie wat doet. Dit blijkt absoluut noodzakelijk.

Over de verhouding tussen de erfgoedraad en de heemkundige kring in Kontich, getuigt Paul Catteeuw:

‘Als je kijkt naar onze werkgroep rond de Eerste Wereldoorlog, dan zie je dat die vooral wordt bevolkt door leden van de heemkundige kring. We moeten er voor waken dat de werking van de erfgoedraad niet teveel samenvalt met die van de heemkundige kring.’

En verder?

Op basis van een kleine enquête en enkele gerichte gesprekken is het uiteraard onmogelijk om al meteen een volledig beeld te geven van de erfgoedraden en hun werking in Vlaanderen. Toch zijn tijdens dit artikel al enkele krachtlijnen naar voren gekomen.

Erfgoedraden kunnen vele gedaantes aannemen. Hoe de adviesverlening rond erfgoed concreet vorm krijgt, hangt van veel factoren af. De grootte van de gemeente speelt hierbij een rol, maar niet

altijd op een logische wijze. Er is geen rechtlijnig verband tussen de grootte van een gemeente en de aanwezigheid van een deelraad erfgoed of een onafhankelijke erfgoedraad. Het lijkt er zelfs op dat onafhankelijke erfgoedraden vooral binnen middelgrote gemeenten wortel schieten.⁷ Misschien is dit de ideale schaalgrootte? Enerzijds is er voldoende expertise aanwezig is op erfgoedvlak om een erfgoedraad te bevolken. Anderzijds is hier de afstand tussen burger en bestuur nog niet te groot. Meer nog dan de schaalgrootte van de gemeente, spelen persoonlijkheden een belangrijke rol bij de oprichting en werking van een erfgoedraad. Een erfgoedraad staat of valt vaak met een dynamische en daadkrachtige voorzitter, een actieve en toegankelijke schepen, een alerte cultuurambtenaar... Tot slot blijkt uit de verhalen van diverse erfgoedraden ook dat men dikwijls elders de mosterd haalt. Inspirerende voorbeelden uit naburige gemeentes werken!

Erfgoedraden spelen vaak een belangrijke rol in de organisatie van lokale Erfgoeddagactiviteiten. © Erfgoedcel Pajottenland & Zennevallei

Die vaststelling zette Heemkunde Vlaanderen en FARO aan het denken. Er zit al heel wat expertise binnen de erfgoedraden, maar deze expertise is nog onvoldoende gedeeld met andere erfgoed- en cultuurraden in Vlaanderen. Om hier iets aan te doen breien we vanaf het najaar van 2015 een vervolg aan dit artikel met een reeks in Bladwijzer waarbij goede praktijken, tips en aandachtspunten uit bestaande erfgoedraden en andere adviesraden worden belicht.

Ondertussen zetten we ons onderzoek naar de werking van de erfgoedraden verder. Ben je actief in een erfgoedraad en wil je graag jouw ervaringen met ons delen? Beschouw je jouw erfgoedraad als een goed praktijkvoorbeeld? Of ervaar je daarentegen problemen? Neem dan zeker contact met ons op. Samen kunnen we nagaan waar en hoe we best kunnen helpen of ondersteunen.

Nele Provoost
Coördinator Heemkunde Vlaanderen

Gregory Vercauteren
Stafmedewerker FARO. Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed

- 1 Zie: www.g1000.org/nl/; <https://cjsm.be/cultuur/themas/overkoepelende-themas/burgerkabinet>
- 2 Voor een overzicht, zie: www.adviesraden.be, een initiatief van De Wakkere Burger.
- 3 52 mensen vulden de enquête in. Daarnaast voerden we ook gesprekken met volgende sterkhouders uit lokale erfgoedraden: Paul Catteeuw (erfgoedraad Kontich), Rob Belemans (deelraad Erfgoed, Leuven), Werner Wouters (erfgoedraad Bierbeek), Eddy Van Leuven (erfgoedraad Sint-Katelijne-Waver), Ludo Melard (GOGRI, Riemst) en Bernard Lewyllie (Erfgoedcommissie Wevelgem). We danken ook De Wakkere Burger en de erfgoedcellen voor het mee helpen verspreiden van de enquête
- 4 B. Somers, 'Opinie: Lokale besturen zijn hét beleidsniveau van morgen', De Morgen, 17 maart 2015 (<http://www.demorgen.be/opinie/lokale-besturen-zijn-het-beleidsniveau-van-morgen-a2254016/>)
- 5 H. Cannie, *Het nieuwe decreet Lokaal Cultuurbeleid in vraag en antwoord* (Brussel 2013) 18 (http://www.locusnet.be/portaal/Locus/Wet_en_Regelgeving/Decreet_lokaal_cultuurbeleid).
- 6 W. De Pauw en R. Machiels, *Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid 2008-2010* (Brussel 2009) 84.
- 7 We volgen hier de definitie van middelgrote gemeente zoals die door het Agentschap Binnenlands bestuur werd geformuleerd: gemeenten met 10 000 inwoners of meer die geen centrumsteden zijn: Profielschets -2014, 4.

Carnaval, een levende traditie?

Carnaval brengt elk jaar duizenden feestvierders op de been. Dit volksfeest behoort daarmee ongetwijfeld tot het meest bekende immaterieel erfgoed. De carnavals van Binche en Aalst staan zelfs op de Representatieve Lijst voor het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid van de Unesco. Maar carnavalsvieringen vind je in alle vormen, maten en gewichten. Een pas verschenen boek over carnavalsvieringen in Nederland en Vlaanderen trachtte deze te documenteren via een bevraging van ongeveer 1.200 carnavalsverenigingen.¹ Dit grootschalige onderzoek bevat bovendien een aantal opvallende conclusies over de toekomst van het carnaval en de rol die heemkundige verenigingen kunnen spelen bij het ‘borgen’ van deze traditie.

Grootschalige bevraging...

Anders dan bij andere boeken die eerder over dit onderwerp verschenen, ligt een grootschalige enquête aan de basis van het boek.² Het onderzoek richtte zich hoofdzakelijk op carnavalsverenigingen met een prins en op verenigingen die verantwoordelijk zijn voor de organisatie van een stoet. Dat zijn in feite de koers- en gezichtsbepalende verenigingen. Uiteraard bestaan er daarnaast nog andere carnavalsverenigingen zoals optochtgroepen, jeugdcarnavalsverenigingen, verenigingen van oud-prinsen, enzovoort. Deze werden buiten het onderzoek gelaten. In totaal hebben 1200 verenigingen aan het onderzoek meegewerkt, wat neerkomt op een respons van 95 procent. Uit Vlaanderen werkten zo’n 160 verenigingen mee, de meeste uit Limburg en Oost-Vlaanderen. De enquête heeft dan ook een vrijwel compleet beeld van het carnavalslandschap in al zijn rijkdom en diversiteit opgeleverd.

En diversiteit is absoluut een kenmerk van dat landschap. Naast de gereputeerde en befaamde Vlaamse ‘carnavalsburchten’ Aalst, Maaseik, Herenthout, Ronse, Halle, Hamme en Leuven, blijken ook heel wat andere lokale gemeenschappen het carnavalsfeest te vieren met vaak speciale tradities zoals het gansrijden in de Antwerpse polders, de viering van de Rode en Groene Broeken van Rillaar, het hanenkappen in onder meer Olmen en allerhande ritue-

len rond de Graaf van Halvfasten. Het onderzoek brengt ook deze kleine tradities voor het voetlicht.

...als vitaliteitsmeter voor carnavalsvieringen

Interessant is dat de bevraging niet alleen feitelijke gegevens oplevert, maar ook bedoeld was en gehanteerd is als een soort ‘vitaliteitsmeter’. Op basis van de ontwikkeling van het aantal carnavalsverenigingen, hun ledenaantal, de omvang van de stoeten, het repertoire en de maatschappelijke erkenning werd de vitaliteit van het carnaval geanalyseerd. Mag carnaval anno 2015 nog steeds de naam ‘volksfeest’ krijgen?

Het antwoord op die vraag is niet eenvoudig te formuleren. Het feit dat dit de eerste echt grote bevraging is, maakt het bijvoorbeeld niet makkelijk om vergelijkingen met het verleden te maken omdat solide statistische gegevens over het aantal verenigingen in het verleden in Vlaanderen ontbreken. Toch geeft dit onderzoek aan dat het met de vitaliteit van het carnaval niet al te best gesteld is. Zo meldt bijna de helft van de Vlaamse verenigingen dat het aantal carnavalsverenigingen in hun omgeving de laatste 20 jaar sterk afgenomen is. Naast deze min of meer subjectieve indruk, blijkt echter ook uit andere gegevens dat de traditie niet zo solide is. Zo blijkt de doorsnee carnavalsvereniging inderdaad vrij jong te zijn: 22 procent van de verenigingen werd gesticht vóór 1960, 44% dateert uit de periode 1960-1980 en 34 procent van de verenigingen is jonger dan 35 jaar. Dat wijst op stoppen en heroprichten. Carnavalsverenigingen zijn bovendien meestal erg klein: zo’n 64 procent telt minder dan 25 actieve leden. Jeugdafdelingen, dansgardes of eigen muziekgroepen carnavalsbands zijn bij nog geen 10 procent van de verenigingen te vinden.

Vertrouwen in de toekomst?

Ondanks deze eerder negatieve geluiden, ziet maar liefst 70 procent van de nog werkende carnavalsverenigingen de toekomst met vertrouwen tegemoet. De bloei van de carnavalstoeten speelt hierbij een belangrijke rol. Het aantal wagens en groepen dat aan deze stoeten deelneemt, blijkt namelijk constant of neemt toe. Slechts 15 procent van de verenigingen meldde een afname.

In tegenstelling tot andere Europese landen vinden de stoeten in Vlaanderen plaats van Driekoningen tot Tweede Paasdag, met uiteraard pieken rond Vastenavond en Halfvasten. (zie onderstaande grafiek).

Belangrijk bij dat optimisme is ook de erkenning die de verenigingen krijgen van hun gemeentebesturen: liefst 74 procent van hen wordt ontvangen op het gemeentehuis en 17 procent kregen bezoek van de burgemeester of een schepen.

Toch hangen ook donkere onweerswolken boven het carnavalslandschap. Zo'n 23 procent van de verenigen deelt dit enthousiasme over de toekomst niet. De economische crisis mist zijn effect niet, want vooral de afnemende subsidies baren deze verenigingen grote zorgen.

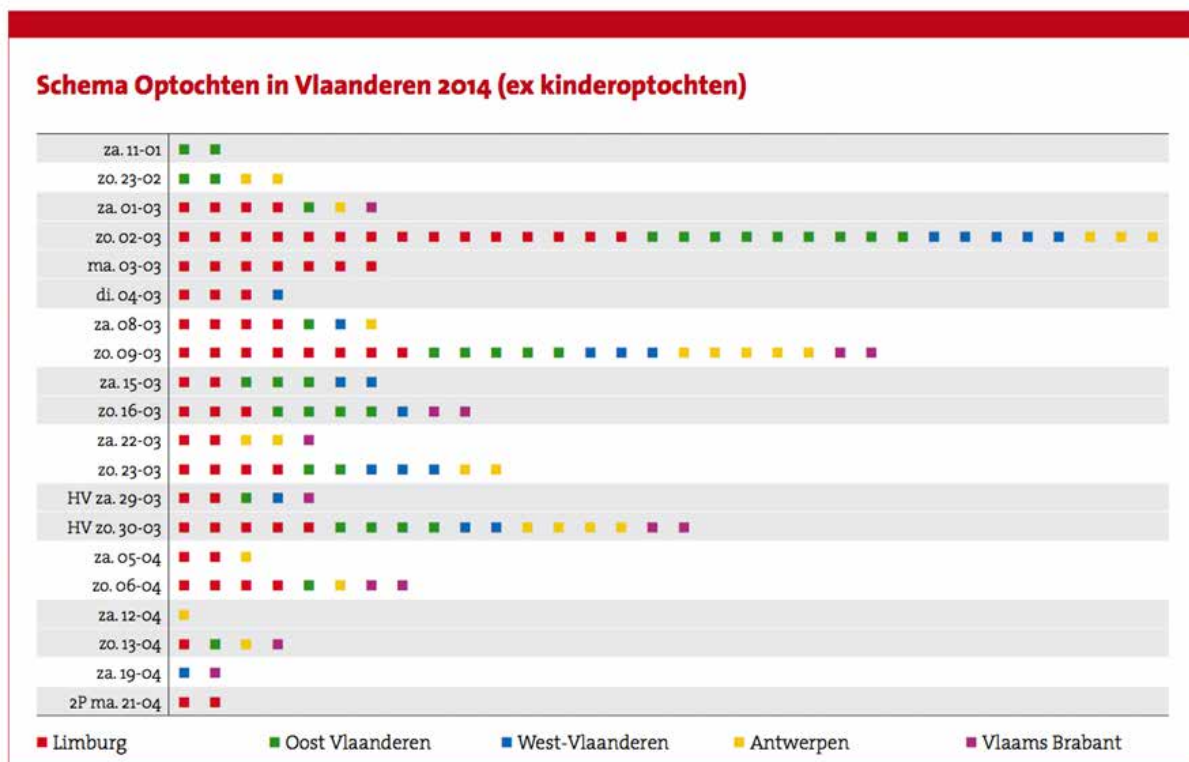
Bedreigingen voor de carnavalsvieringen

De slechte financiële situatie is echter niet de enige bedreiging voor het carnavalsfeest. Ook tal van culturele en maatschappelijke veranderingen laten zich voelen. Een SWOT-analyse, een analyse van de sterktes (strengths), zwaktes (weaknesses), kansen (opportunities) en bedreigingen (threats), legt deze bloot en doet zo ook een voorspelling over de toekomst het van het carnaval.

Veel van die 'bedreigingen' zullen heemkundigen niet vreemd in de oren klinken. De verandering in de leeftijdsopbouw en de bevolkingsafname in bepaalde lokale gemeenschappen zorgen er bijvoorbeeld voor dat tradities moeilijker in stand kunnen worden gehouden. Vaak dreigt het inwonertal onder de kritische grens te duiken om een viering mogelijk te maken. Bovendien lijkt de jeugd in veel mindere mate de binding met een lokale gemeenschap en ook haar tradities, zoals het carnaval, te voelen. Tegelijkertijd vieren jongeren, de zogenaamde groene golf, carnaval ook op een andere manier dan de grijze golf, zodat eerder van een veranderen van de traditie, sprake is dan van verdwijnen.

Een andere mogelijke bedreiging is dat befaamde carnavalsburchten alle aandacht naar zich toe trekken ten nadele van de vieringen in kleine dorpen. De diversiteit lijkt dus bedreigd en een zekere polarisering loert om de hoek.

Tot slot vormen organisatorische eisen en financiële problemen een heikel punt. Zo zijn er te weinig bouwlocaties, nemen de kosten alsmaar toe en is er sprake van verscherpte veiligheids-eisen. Dit zijn problemen waarmee alle verenigingen, zowel carnavalsverenigingen als heemkundige kringen, te kampen hebben.

In de kolom voor carnavalszondag ontbreken 4 verenigingen (3 in plaats van 5 voor Antwerpen en 2 voor Vlaams Brabant)

Een sfeerbeeld van Aalst Carnaval uit 2010 © Wikisid – Creative Commons Wikimedia

Oplossingen hiervoor worden voornamelijk gezocht in samenwerking. Soms gebeurt die noodgedwongen door grootschalige herindelingen. Lichtoptochten duiken op als een soort ‘light-versie’ van het carnaval, in meerdere betekenissen.

Het belang van historisch onderzoek

Om de carnavalstradities over te leveren aan de volgende generatie, is het documenteren ervan erg belangrijk. Daarbij gaat het er niet enkel om de lokale hedendaagse vieringen te beschrijven, maar ook om de historische wortels van de viering in kaart te brengen. De aandacht die in het boek wordt geschonken aan de historiek van de verschillende carnavalsvieringen moet andere carnavalsverenigingen en heemkundigen er toe aanzetten om ook hun geschiedenis zorgvuldig vast te leggen.

Heemkundigen kunnen hierbij een belangrijke rol spelen. Als lokale onderzoekers kennen zij als geen ander het bronnenmateriaal. Niet alleen archieven van de carnavalsverenigingen, maar ook an-

dere bronnen (zoals kranten of zelfs middeleeuwse stadsrekeningen of archief van gilden) getuigen vaak van een traditie, die teruggaat tot voor het ontstaan van de vereniging: de schrijvers noemen dat de prenatale fase. Heemkundigen kunnen bovendien hun ervaring op het vlak van erfgoedzorg aanwenden om carnavalsverenigingen aan te moedigen de ‘materiële sporen’ van hun feesten goed te bewaren.

Carnaval, een levende traditie

Al in 1854 noemde A. Fahne het carnavalsfeest in zijn werk *Der Carneval* een ‘Korrelat der Zeit’. En ook dit onderzoek toont het opnieuw aan: het carnavalsfeest is een exponent van zijn tijd en moet ook meegaan met zijn tijd. Willen tradities zoals het carnaval overleven, dan zullen ze noodgedwongen ook moeten openstaan voor verandering. Tegelijkertijd is het belangrijk om de historische achtergronden van de lokale viering te onderzoeken. Zonder kennis van de historiek, de betekenis en de functie van het volksfeest is het moeilijker om aankomende generaties warm te maken voor deze traditie. Naast enthousiaste (jonge?) feestvierders en traditiedragers, die de traditie actief beleven, heeft het carnaval dus ook nood aan ‘bezonnen’ meedenkers die de koers van het ‘narrenschip’ doorheen de woelige hedendaagse baren moeten bewaken. Heemkundigen zijn zonder twijfel gedegen kapiteins...

Theo Fransen
Th.fransen@telfort.nl

1 T. Fransen en S. Mattheijssen, *Het carnavalsboek. Van lentefeest tot festival*. Het boek is enkel online te bestellen: www.hetcarnavalsboek.nl.
2 Zie onder meer ook: T. Fransen en G. Gommans, *Alaaf. Carnaval in Nederland en België* (Utrecht 1983).

Lokale erfgoedorganisaties kunnen via erfgoedzorg werk maken van een toekomst voor de carnavaltraditie!

In 2010 werd het carnaval van Aalst toegevoegd aan Unesco's Representatieve Lijst voor het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid. Dat betekent niet dat het carnaval van Aalst beter is dan alle andere carnavals in Vlaanderen. Het zegt wel iets over de manier waarop de mensen van Aalst ervoor zorgen dat hun carnaval wordt doorgegeven aan volgende generaties. Daarbij gaat het vooral over technieken, tradities en betekenissen. Want carnaval is immaterieel erfgoed bij uitstek: een groot deel van de wagens verdwijnt na de stoet. Wat telt is het lange productieproces, het plannen en uiteraard: de maatschappijkritiek. Als 'feest van de omgekeerde wereld' heeft carnaval een geschiedenis van eeuwen, maar wist het zich steeds aan te passen aan de tijd. In onze hoog gemediatiseerde samenleving speelt carnaval nog steeds haar kritische rol. Politieke toestanden, (inter)nationale taboes, bekende personen en maatschappelijke gevoeligheden worden steevast op de korrel genomen. Dat is wat carnaval in essentie niet-tastbaar maakt en waarom het past in Unesco's politiek rond immaterieel cultureel erfgoed.

Die politiek is behoorlijk recent. Na decennia debatteren werd in 2003 de *Unesco-conventie voor het borgen van het immaterieel cultureel erfgoed* opgesteld. Daarna ging het snel. De goedgekeurde tekst werd in recordtempo door 161 landen aangenomen. Die aanneming van de conventie brengt een paar verplichtingen met zich mee. Ieder land dat de tekst goedkeurt, moet minstens één lijst aanleggen van het immaterieel erfgoed op zijn grondgebied. In België bestaan er drie: een voor iedere gemeenschap van het land. Naast de Inventaris voor Immaterieel Cultureel Erfgoed in Vlaanderen (Inventaris Vlaanderen) bestaat er dus ook een lijst voor Wallonië en een voor de Duitstalige Gemeenschap.

Nog belangrijker dan het opstellen van lijsten, is de verplichting om in te zetten op erfgoedzorg. Erfgoedzorg omvat de vele manieren waarop mensen hun erfgoed doorgeven. Denk maar aan publicaties over een bepaalde traditie, workshops om technie-

ken aan te leren, tentoonstellingen over sleutelfiguren, educatief materiaal voor de lagere school en ga zo maar door. Van overheden wordt verwacht dat ze mensen die tradities in leven houden - de zogeheten traditiedragers - ondersteunen, trainen en adviseren. Maar erfgoedzorg overnemen mogen overheden niet. Zonder maatschappelijk draagvlak wordt immaterieel erfgoed immers een holle doos.

Carnaval te Blankenberge in 1953 © LECA

In diezelfde logica vraagt Unesco om nationale lijsten van onderuit te laten groeien. De aanvraag voor de Inventaris Vlaanderen moet komen van de mensen die het erfgoed uitoefenen, dus niet van officiële instanties. In het geval van carnaval zijn dat bijvoorbeeld carnavalsverenigingen, scholen, heemkundige kringen of zelfs het grote publiek dat deelneemt aan het feest. Een mooi voorbeeld van hoe dat concreet in zijn werk gaat, vind je in Blankenberge. Daar groepeerden verschillende mensen met een hart voor carnaval zich in een werkgroep. De werkgroep kwam op geregelde tijdstippen bijeen en boog zich over een van de belangrijkste criteria om erkend te worden als immaterieel erfgoed: het opstellen van een erfgoedzorgplan. Daarin wordt duidelijk uitgelegd hoe de groep wil inspelen op de uitdagingen van morgen. Ze maakten eerst een stand van zaken op. Wat liep goed, wat dreigde fout te lopen en wat wilden ze zeker doorgeven? Daarna stippelden ze acties uit om op korte en lange termijn het Blankenbergse carnaval levensvatbaar te houden. De kracht van de werkgroep lag en ligt nog steeds in haar diversiteit: naast carnavalisten maken ook vertegenwoordigers van de middenstand, het publiek, de heemkundige kring, verzamelaars, het plaatselijke archief en het stads-personeel deel uit van de groep. Hun inspanningen werden beloond. In 2012 werd carnaval Blankenberge toegevoegd aan de Inventaris Vlaanderen. Ook de Bommelsfeesten viel diezelfde eer te beurt.

De erfgoedgemeenschap achter dit feest werkte eveneens een erfgoedzorgplan uit dat jaar na jaar uitgevoerd wordt.

Het is niet vanzelfsprekend om een plaats te veroveren op de Inventaris Vlaanderen. Ieder dossier wordt beoordeeld door een commissie. Die is op zoek naar voorbeeldtrajecten waar andere groepen iets van kunnen leren. De criteria zijn strikt. Is het erfgoedzorgplan realistisch en haalbaar? Is het doordacht? En vooral: wordt het gedragen door de mensen om wie het gaat? Weten de liefhebbers van het plaatselijke carnaval bijvoorbeeld dat er een aanvraag wordt ingediend? Waren ze betrokken bij het dossier? En willen ze actief meewerken aan de uitvoering van het erfgoedzorgplan?

Veel groepen kiezen er voor om eerst te werken aan erfgoedzorg en pas later te kijken of opname op de Inventaris Vlaanderen haalbaar en wenselijk is. Op zich is dat een goede evolutie. Het doel van de Unesco-conventie is immers het verbeteren van de zorg voor levend erfgoed. De lijsten zijn maar een middel om dat doel te bereiken. Gelukkig staan traditiedragers er niet alleen voor. Ze kunnen een beroep doen op de diensten van een uitgebreid netwerk van professionele organisaties die gespecialiseerd zijn in erfgoedzorg. Zo begeleidt LECA iedereen binnen het domein van feesten en rituelen, terwijl Heemkunde Vlaanderen vooral heemkundige kringen, lokale archieven en musea adviseert.³ Deze organisaties helpen groepen bij het samenstellen van erfgoedzorgplannen, brengen hen in contact met andere erfgoeddragers en maken hen wegwijs in het complexe erfgoedveld.

Hulp uit heemkundige hoek

Per definitie kunnen heemkundige kringen of lokale documentatiecentra geen erkenningsdossier voor carnaval indienen. Zonder de carnavalisten of andere traditiedragers heeft dat immers weinig zin. Maar ze kunnen wel een belangrijke rol spelen in het onderzoeken, documenteren en zichtbaar maken van de carnavalstradities in de streek. Ze kunnen carnavalsgroepen attent maken op het bestaan van het immaterieel erfgoedbeleid en samen met hen de stap zetten naar erfgoedzorg. Volgens Unesco kan die erfgoedzorg bestaan uit identificatie, documentatie, wetenschappelijk onderzoek, bewaring, bescherming, promotie, versterking, overdracht en revitalisering. Een aantal van die taken loopt opvallend gelijk met de structurele wer-

king van heemkringen. Door de krachten te bundelen kunnen carnavalisten en heemkundigen elkaars werking bijgevolg wederzijds versterken.

Carnaval te Halle in de jaren 1980 © LECA

In Blankenberge leverden de vrijwilligers van het Stedelijke Heemkundig Centrum De Benne bijvoorbeeld een belangrijke bijdrage aan de acties om de lokale carnavalstraditie te laten voortbestaan. Deze groep vrijwilligers neemt namelijk het verzamelen en inventariseren van het documentair archief van de stad op zich. Dat archief bevat ook diverse stukken met betrekking tot het Blankenbergse carnaval. Het centrum spoorde onder meer foto's, persartikels, medailles en carnavalsaffiches op, wat sterk bijdroeg tot het documenteren van de lokale carnavalstraditie. In Aalst zijn het vooral de carnavalsverenigingen zelf die de traditie documenteren. Via mini-documentaires leggen traditiedragers bij elke editie zelf het carnavalsweekend en de voorbereidingen die daaraan vooraf gaan, vast. In de geest van de Unescoconventie gebeurt het documenteren er van onderuit. Toch betekent dat niet dat heemkundigen ook daar geen rol bij zouden kunnen spelen. Een heemkundige kring kan carnavalsgroepen bijvoorbeeld wijzen op het belang van goede bewaaromstandigheden, of meewerken aan het inventariseren of digitaliseren van oud beeldmateriaal.

Ook via onderzoek kunnen heemkringen een belangrijk inbreng hebben op het vlak van erfgoedzorg rond carnaval. Als experts op het vlak van lokale geschiedenis zijn heemkundigen vaak erg goed op de hoogte van plaatselijke gebruiken en verwerven zij inzicht in de betekenis en herkomst ervan. De nieuwe databank van Heemkunde Vlaanderen met heemkundige artikels uit Vlaanderen, www.heemkundeartikels.be, toont duidelijk aan

dat heemkundigen al uitgebreid gepubliceerd hebben over carnaval en de bijhorende gebruiken. Voor de erfgoedgemeenschappen rond lokale carnavalsvieringen kan dergelijke kennis heel waardevol zijn. Informatie over het verleden van de traditie kan immers helpen om te begrijpen hoe zij geëvolueerd is en waar de huidige vorm en betekenis vandaan komen. Dergelijke informatie kan erg waardevol zijn bij het uitdenken van acties op maat. Omgekeerd maakt de link naar de hedendaagse praktijk het werk van heemkundigen actueler en verbindt een dergelijke wisselwerking heemkringen nauwer met de gemeente waarin zij actief zijn.

Met de kennis die via documentatie- en onderzoekswerk verzameld wordt als aanzet kunnen bovendien gericht bijkomende erfgoedzorgmaatregelen genomen worden. In Blankenberge werd deze mogelijkheid al ten volle benut. Met de opgespoorde archiefstukken werden in Heemkundig Centrum de Benne al meermaals tentoonstellingen over carnaval georganiseerd. Dergelijke initiatieven kunnen niet alleen helpen om over de lokale traditie te communiceren, maar laten ook toe het onderwerp bij nieuwe doelgroepen onder de aandacht te bren-

gen en zodoende het draagvlak voor de traditie te vergroten. Daarnaast kunnen heemkundigen ook lezingen, artikelen en publicaties of infodagen inzetten om een traditie te helpen ontsluiten voor een ruimer publiek.

Wat voor de ene carnavalsvereniging of heemkundige kring werkt, kan bovendien ook inspiratie bieden voor anderen die eveneens werk willen maken van een duurzame toekomst voor hun carnaval. Dat kennisdelen rond erfgoedzorg verrijkend kan zijn, is ook het centrale idee achter www.immaterieelerfgoed.be. Op deze website met interactieve databank kunnen traditiedragers kenbaar maken wat zij doen om hun traditie door te geven. Zo kunnen anderen putten uit hun ervaringen en maatregelen die succesvol bleken, vertalen naar hun eigen werking. Bovendien komt zo ook de diversiteit van een breed verspreid erfgoedelement tot uiting.

Emmie Segers en Liesbet Depauw
LECA vzw

3 Zie voor meer informatie het immaterieel-cultureel- erfgoednetwerk: E. Janssens, 'Van ambachten tot Sinterklaas en Zwarte Piet. Immaterieel cultureel erfgoed in de lokale erfgoedpraktijk', *Bladwijzer*, 9 (2013); F. Vantomme, 'Hoe hedendaags en dynamisch erfgoed kan zijn. Transmissie van Immaterieel Cultureel Erfgoed (ICE)', *Tijd-Schrift*, 3 (2013) 31-45.

Interactief rondleiden van je publiek

Tips om bezoekers van je erfgoedevenement te begeisteren

Rondleiden is een kunst. Niet elke gids slaagt erin om bezoekers mee te slepen, en niet elke gids is een geboren verteller, maar de kneepjes van het vak kan iedereen leren. In het najaar van 2014 werden de vormingsavonden 'Interactief rondleiden van je publiek. Inleidende vorming voor gelegenheidsgidsen tijdens erfgoedevenementen' georganiseerd in het kader van Erfgoed in de Praktijk, een laagdrempelige vormingsreeks die de deelnemers helpt bij de organisatie van hun activiteiten tijdens erfgoedevenementen als Erfgoeddag, Open Monumentendag en Open Kerken Weekend. De partners van Erfgoed in de Praktijk zijn Familiekunde Vlaanderen, FARO, Heemkunde Vlaanderen, Herita en Stichting Open Kerken. Tijdens de vormingen in de vijf Vlaamse provincies dachten gelegenheidsgidsen, professionele gidsen, heemkundigen en erfgoedwerkers samen na over de ontsluiting van lokaal erfgoed op een interactieve manier. Dit kan gebeuren tijdens een rondleiding of bezoek naar aanleiding van een erfgoedevenement, maar is uiteraard eveneens van toepassing op een permanent aanbod. Dit artikel is een neerslag van die vorming met heel wat tips om in interactie te treden met je bezoekers.

Waarom interactief rondleiden?

Als bezoeker van een documentatiecentrum, monument, kerk, tentoonstelling, museum, huis, archief, buurt, bibliotheek of heemkundige collectie word je liefst ontvangen door een enthousiaste gids.

De cursus interactief rondleiden van je Publiek in het Modemuseum te Hasselt.

Na de rondleiding weet je iets over het gebouw, de voorwerpen of het thema van de tentoonstelling. Met andere woorden, je hebt iets geleerd. Maar bij voorkeur beleefde je ook een fijne tijd, heb je een ervaring opgedaan, werd je geprikkeld om vragen te stellen, na te denken, te voelen, en anders te kijken.

Een gids is dus niet enkel de expert die informeert. Via allerlei al dan niet digitale media (internet, brochures, audioguides) kunnen mensen alle mogelijke informatie opzoeken, soms zelfs ter plekke, bij het erfgoed. Maar als gids ben je de onmisbare menselijke factor tijdens een bezoek aan een erfgoedevenement. Daarom is interactief gidsen, in tegenstelling tot een gids die louter gegevens meedeelt, en een interactieve rondleiding, in tegenstel-

ling tot een bezoek gebaseerd op eenrichtingsverkeer, warm aanbevolen.

Informereren is namelijk belangrijk, maar niet voldoende. Als gids maak je mensen warm voor erfgoed, en dit lukt beter wanneer je bezoekers betrokken zijn. Je creëert een situatie met ruimte voor vrijheid, betrokkenheid en dialoog. Pure kennisoverdracht zorgt voor een eenzijdige communicatie. Wanneer je samen met de bezoekers kijkt naar het erfgoed en zo kennis en betekenis construeert, wordt er een beleving gestimuleerd. Die kan je bereiken door interactief rond te leiden. Hiervoor kan je gebruik maken van verschillende methoden en rollen, afhankelijk van de groep en het moment in de rondleiding.

Een beproefde methodiek is het vertellen van een verhaal met een spannende opbouw. Organiseer je rondleiding, bepaal je inleiding, het midden en een slot, en gebruik een rode draad als houvast. Evenementen hebben vaak een centraal thema dat je als leidraad kan gebruiken.

Welke thema's van toekomstige evenementen zijn al bekend?

Erfgoeddag zondag 24 april 2016: Rituelen
Week van het Bos 19 tot 16 oktober 2016:

Sport

Open Kerkenweekend 4 en 5 juni 2016:

Klanken en stilte

Erfgoeddag zondag 23 april 2017: Zorg

Erfgoeddag zondag 22 april 2018:

Kies voor erfgoed

Vorbereiding

Vooraf bepaal je wat de doelstelling is van de interactieve rondleiding en waarom interactie belangrijk is. Je motivatie is heel belangrijk en kan meervoudig zijn: de omgeving tot leven laten komen, interesse opwekken voor een plaats of een onderwerp, het vertellen van een verhaal, bezoekers iets laten beleven, enzovoort.

Bekijk vooraf zeker ook welke groep mensen er voor jou zal komen te staan: het is belangrijk de inhoud van je rondleiding en de manier van rondleiden af te stemmen op de eigenschappen van je doelgroep.

Tijdens de voorbereiding leg je vast wat de be-

zoekers moeten weten, kunnen, doen of ervaren. Welke informatie geef je mee, welke vaardigheden worden geoefend, welke zintuigen komen aan bod? Overdonder mensen niet met feiten en data. Selecteer, doseer en breng je informatie op een verhalende manier over.

Je kan de bezoekers ook vaardigheden aanleren tijdens de rondleiding. Laat hen bijvoorbeeld zelf iets maken of opzoeken. Bezoekers van een documentatiecentrum kan je als opdracht geven om familieleden op te sporen aan de hand van archiefstukken. Of in een ambachtenmuseum je kan hen gereedschap geven om een ambacht uit te proberen.

De cursusavond Interactief rondleiden van je publiek vond ook plaats in het Paleis op de Meir te Antwerpen.

Actie zorgt voor variatie en veel mensen leren door iets te doen. Zo kan je de bezoekers ook laten luisteren naar specifieke geluiden die bij de locatie passen, of naar muziek. Iets mogen aanraken of een geur opsnuiven vergroot eveneens hun betrokkenheid. Denk hieraan bij de voorbereiding en zoek bijvoorbeeld gepaste opnames.

In een kerk het geluid van het orgel of de klokken laten horen zorgt ongetwijfeld voor hernieuwde aandacht van je toehoorders. Muziek kan te ma-

ken hebben met de locatie en kan dus een extra bron van informatie zijn, maar kan ook voor sfeer zorgen, als je bijvoorbeeld een opname van een opvoering van een fanfare laat horen, of trouwmuziek in een trouwkapel.

Mensen raken graag materialen aan, maar meestal is dit onmogelijk op een plek waar erfgoed wordt bewaard. Als gids kan je voorbeelden meebrengen zodat bezoekers kunnen voelen dat bepaalde stoffen zacht zijn, en steensoorten hard.

Bij elke plek kan je wel een geur bedenken. In het Red Star Line Museum snuif je de typische ontsmettingsmiddelen op uit de 19de eeuw, een verzameling koffiemolens breng je tot leven dankzij gebrande koffiebonen, en bij een verhaal over de Eerste Wereldoorlog hoort de geur van springstof. Je kan je bezoekers eveneens een geur laten oproepen in hun fantasie, op basis van een herinnering: 'Wat kookte jouw grootmoeder op de Leuvense stoof?'

Interactief rondleiden in het Red Star Line Museum

Geertje Cools als gids aan het werk in het Red Star Line Museum. Foto Noortje Palmers ©Red Star Line Museum

In het Red Star Line Museum in Antwerpen treden gidsen in dialoog met de bezoekers. Tijdens een rondleiding staan interactie en participatie centraal. Voor de rondleiding probeert de gids zoveel mogelijk te weten te komen over de groep: samenstelling, leeftijd, herkomst, reden van het bezoek. Dankzij deze kennis kan de gids inspelen op de bezoekers. Deze informatie wordt verkregen via de reserveringen, maar ook het moment van aankomst en het begin van de rondleiding zijn cruciaal voor de gids, om zich te informeren. De gids stelt vra-

gen om de groep beter te leren kennen en stelt de bezoekers op het gemak.

De opstelling in het Red Star Line Museum heeft een verhalend karakter. Samen met concrete vragen van de gids stimuleert dit het inlevingsvermogen van de bezoekers. De gids polst ook telkens of er mensen in de groep zijn die een link hebben met het thema van het museum, en of zij voorouders, familieleden, vrienden of kennissen hebben die ooit verhuisd zijn naar een ander land, al dan niet met schepen van Red Star Line. Verhalen die naar boven komen worden tijdens de rondleiding door de gids gebruikt om verder in gesprek te gaan en om het ruimere verhaal van het museum te vertellen en te illustreren. Om interactief rond te leiden moet de gids grondig voorbereid en flexibel zijn, en kunnen inspelen op elke groep die het museum bezoekt.

Het Red Star Line Museum is ingericht zodat iedereen aan zijn trekken komt, doeners, denkers, beslissers en dromers. Het is belangrijk dat de gids hier op inspeelt en de aandacht vestigt op wat alvast voorhanden is, zoals de geurinstallatie, de puzzel gebaseerd op een oude test die de bezoekers mogen maken, de databanken die ter beschikking staan voor onderzoek, enzovoort. Tijdens de rondleiding stelt de gids diverse vragen, zodat iedereen zich aangesproken voelt. Vragen over wat er te zien is in het museum, maar er wordt ook gepolst naar wat bezoekers voelen, denken, dromen, beleven. Heb je zelf verhuiservaringen, wat zou jij meenemen op een lange reis, waarom zou een familie ooit een bepaalde beslissing hebben genomen?

Het museum bereikt een divers doelpubliek. Interactief rondleiden betekent sowieso openstaan voor de inbreng van alle bezoekers. De gids houdt rekening met onder andere leeftijd, studierichting, achtergrond. Daardoor zien interactieve rondleidingen er altijd anders uit. Het verhaal wordt steeds een beetje anders verteld zodat iedereen zich betrokken voelt. Het einde van de rondleiding is eveneens erg belangrijk. De gids vraagt wat de bezoekers ervan vonden en of ze bereid zijn ook hun eigen verhaal te delen met het museum. Interactiviteit staat centraal vanaf het begin tot en met het einde.

Rollen en houdingen van de gids

Ten eerste treed je op als **gastheer of -vrouw** van de plek die men komt bezoeken. De verwelcoming is daarbij het uitgelezen moment om kennis te maken met je bezoekers. Zorg ervoor dat de groep zich goed voelt want daardoor zullen de deelnemers sneller bereid zijn in gesprek te gaan. Een informeel gesprek aan het begin van de rondleiding legt de basis voor interactie.

Door een open houding aan te nemen en te zorgen voor een veilige sfeer, kan je polsen naar de verwachtingen en de voorkennis van de groep. Waarom komen ze, waarom zijn ze geïnteresseerd, wat willen ze weten en leren kennen? Daarnaast ben je als gids ook een **verteller** die informatie verbindt met de leefwereld van de bezoekers en gebruik maakt van non-verbale communicatie. Oogcontact, elke bezoeker persoonlijk aankijken, zorgt voor instant betrokkenheid.

Tot slot ben je eerder een **begeleider of gespreksleider** die samen met de mensen kijkt en een dialoog tot stand laat komen, dan dat je een alleswetende leider bent die boven de groep staat. Het is belangrijk om respect en interesse te tonen voor wat het publiek vraagt en meedeelt. Een interactieve gids gaat ervan uit dat hij of zij iets nieuws kan leren tijdens de rondleiding en moet bovenal goed kunnen luisteren.

Methodieken

Uiteraard sluit het stimuleren van participatie en dialoog niet uit dat je als expert ook informatie mag overbrengen. Maar een interactieve rondleiding is geen opsomming van gegevens. Vertrek vanuit wat er te zien is en schets daar je verhaal. Immers: als je geen gebruik maakt van elementen uit de omgeving, kan je jouw verhaal even goed vertellen in een lezing. De omgeving speelt dus een cruciale rol. Je wilt namelijk dat de mensen nog een keer terugkeren naar die specifieke plaats. Laat mensen gerust even rondkijken en de buurt in zich opnemen vooraleer je het verhaal opbouwt.

Een interactieve rondleiding is vanaf het begin actief, zo zijn de verwachtingen duidelijk. Een erg eenvoudige, voor de hand liggende tip is de mededeling dat er steeds vragen gesteld mogen worden. De gids toont zich op deze manier expliciet open en geïnteresseerd. Vertrek bij het rondleiden vanuit het publiek en pas je aan je doelgroep aan. Speel in op je publiek en ga in op hun vragen. Kijk samen met de bezoekers naar het erfgoed en bouw samen een

betekenis op. Laat mensen zelf iets onderzoeken en ontdekken, maak hen nieuwsgierig en laat hen ook nieuwe dingen zien. Zo ontstaat er een dialoog tussen de gids, de bezoekers en het lokale erfgoed.

97 deelnemers volgden de vorming interactief rondleiden van Erfgoed in de Praktijk in het najaar van 2014 met geertje Cools als lesgeefster. De vorming vond plaats in Hasselt (foto – 14 deelnemers), Aalst (17 deelnemers), Antwerpen (25 deelnemers), Kortrijk (21 deelnemers) en Dilbeek (20 deelnemers).

Publieks- en vraaggericht gidsen

In gesprek gaan met je groep vergt een goede voorbereiding en wat oefening. Gebruik de vragen en de opmerkingen van het publiek als uitgangspunt, maar stel zelf ook vragen aan de bezoekers. Doe dat liefst met ‘open vragen’, want zo wordt het antwoord niet gesuggereerd en zijn er meerdere antwoorden mogelijk dan ‘ja’ of ‘nee’.

Enkele voorbeelden: ‘Wat valt op aan dit huis?’, ‘Welke materialen zie je in deze ruimte?’ of ‘Waarom hadden mensen vroeger een Leuvense stoof in de woonkamer?’ Iedereen kan een antwoord verzinnen op dit soort vragen en ze stimuleren en richten het kijken van de bezoekers.

Ook vermijd je best pure kennisvragen. Een bezoeker zal zich ongemakkelijk voelen als hij/zij het antwoord niet kent. Geef hen ook even de tijd om na te denken én geef hen ook de tijd om hun zin af te maken en luister actief, anders lijkt het alsof je niet oprecht geïnteresseerd bent. Tracht de vraag ook zo objectief mogelijk te formuleren: geef je eigen mening niet direct mee want zo beïnvloed je al direct het antwoord. Maak daarna gebruik van hun reacties, ideeën en associaties van de bezoekers door linken te leggen, aansluiting te vinden met de leefwereld van het publiek en te verdiepen. Dit kan leiden tot meer betekenis en kennis van het lokale erfgoed. Koppel antwoorden en opmerkingen van de bezoekers aan de rode draad, aan de opstelling, aan

de voorwerpen, aan het gebouw, aan de inhoud van de rondleiding. Het is ook een manier om het kijken en ervaren nog meer te richten. Tijdens een dialoog breng je als gids nieuwe informatie aan en geef je zo impulsen om verder te kijken, te denken, te interpreteren, te voelen.

Zorg voor voldoende afwisseling en pas je aan wanneer de groep aangeeft dat het tempo hoger of net lager mag. Elke groep is daarin anders. Dit is vooral een kwestie van aanvoelen: wanneer willen de mensen luisteren en rustig kijken, wanneer is actie nodig, wanneer mag je dieper opgaan in een dialoog, enzovoort. Tijdens een interactieve rondleiding put je uit een repertoire aan vaardigheden en methodieken.

Deelnemers aan de workshop Interactief rondleiden in het Paleis op de Meir stellen hun groepswerk voor.

Waar je ook best rekening mee houdt is dat niet iedereen op dezelfde manier leert. De Amerikaanse pedagoog Kolb onderscheidt vier leerstijlen die je kan integreren in je rondleiding. **Doeners** houden van actie en zijn geïnteresseerd in gebruikstoepassingen, **dromers** bedenken graag iets nieuws en stellen veel waaromvragen, **denkers** reflecteren en leggen linken, en **beslissers** tenslotte hakken graag knopen door en willen weten hoe iets gemaakt is. Veel musea passen deze theorie al langer toe. In het Brusselse Muziekinstrumentenmuseum bijvoorbeeld onderzoeken en ontdekken bezoekers aan de hand van een maquette het verschil in de werking van een piano en een klavecimbel, een methodiek die zowel doeners als beslissers aanspreekt, en in

mindere mate ook dromers en denkers. Tijdens een bezoek aan het MAS word je op elke verdieping aangespoord je 'spoor' achter te laten. Doeners tekenen een nieuwe skyline voor de stad Antwerpen en noteren een boodschap in een fles, dromers bedenken een wens, denkers testen uit welk machts-type ze zijn, en beslissers beantwoorden de vraag 'Is er leven na de dood?'.

Erfgoed voorstellen aan kinderen

De praktische tips in dit artikel kunnen gebruikt worden voor alle doel- en leeftijdsgroepen en zullen ervoor zorgen dat je interactieve rondleiding niet op een krampachtige manier gebeurt. Vooral kinderen en jongeren zullen afhaken wanneer tijdens een rondleiding enkel de gids aan het woord is.

Voor kinderen en jongeren is het begrip erfgoed erg abstract, maar wat verzamelen en bewaren betekent weten ze allemaal. Door hierover vragen te stellen en met hen in dialoog te gaan kan je hen in de richting van volgende definitie sturen: 'erfgoed is alles wat we overerven van vorige generaties én wat we de moeite waard vinden om te bewaren voor toekomstige generaties. Er zijn drie soorten erfgoed: dingen, plaatsen, en verhalen van mensen.' Dingen (roerend erfgoed) zijn tekeningen, schilderijen, beelden, foto's, boeken, munten, tafels, muziekinstrumenten,... Al die dingen kun je in je handen nemen, verplaatsen of 'verroeren'.

Plaatsen (onroerend erfgoed) zijn kastelen, tuinen, parken, kerken, windmolens, wolkenkrabbers, monumenten, de haven,... Deze zaken kan je aanraken, maar niet zomaar eventjes verplaatsen.

Verhalen (immaterieel erfgoed) van mensen, sprookjes, recepten, feesten, ambachten, technieken, liederen, stoeten, dans, sport en spel kunnen we doen of vertellen, maar niet vastnemen.

Uiteraard leg je die definitie telkens uit in woorden die bij de leeftijd van de groep kinderen die voor je staat gekend zijn.

Laat kinderen bovenstaande opsomming ook aanvullen door te vragen wat zij willen bewaren of door hen te laten vertellen wat hun verzameling is. En hou bovenal steeds in het achterhoofd dat je een enthousiaste gids moet proberen te zijn die een plezierige en aangename rondleiding brengt!

Geertje Cools

Freelance gids en lesgeefster inleidende vorming voor gelegenheidsgidsen tijdens erfgoedevenementen, een organisatie van Erfgoed in de Praktijk

Concrete tips om je publiek interactief rond te leiden nog eens in een lijstje:

- maak de rondleiding actief en doe dit alvast vanaf het begin, zo zijn de verwachtingen duidelijk
- deel mee aan het begin van je rondleiding: 'je mag me steeds onderbreken om vragen te stellen'
- zeg af en toe in de loop van je rondleiding: 'heeft iemand vragen tot hier toe?'
- maak de mensen nieuwsgierig
- laat ze zelf iets ontdekken maar laat hen ook nieuwe dingen zien
- kijk samen met de bezoekers naar het erfgoed, denk na samen met de bezoekers, bouw samen een betekenis op, onderzoek het werk
- zorg ervoor dat je goed zichtbaar en hoorbaar bent voor iedereen
- zorg dat alle bezoekers kunnen zien wat je wil laten zien
- zeg niet 'ik toon jullie dit' maar 'we kijken samen naar dit'
- let op je lichaamstaal, 80% van je communicatie is non-verbaal
- laat de bezoekers rustig kijken en geef hen de tijd om zelf vragen en opmerkingen te formuleren
- gebruik de vragen en de opmerkingen van de bezoekers als uitgangspunt, de gids wekt zo een dialoog op (tussen het erfgoed, de bezoekers en de gids)

- ga verder in gesprek, stel gerichte en open vragen (geen suggererende vragen)
- er zijn meer antwoorden mogelijk op de vragen van de gids
- luister actief naar de bezoekers en toon interesse: een gids heeft respect voor de groep en is nieuwsgierig
- doe iets met de antwoorden van de bezoekers, ga om met reacties en ga er op door: hun ideeën, associaties en opmerkingen kunnen leiden tot meer betekenis en ook tot informatie over het erfgoed en het thema van de tentoonstelling
- koppel antwoorden en reacties van de bezoekers aan de rode draad (gebiedende wijs)
- stuur tijdig bij wanneer opmerkingen van bezoekers te ver leiden
- geef nieuwe impulsen via extra informatie (bv. anekdotes, achtergrond, thematische invalshoek)
- bekijk het erfgoed vanuit verschillende invalshoeken, dit mag je ook letterlijk nemen (langs achter, onder, boven,...)
- zorg voor voldoende afwisseling of en pas het tempo aan de groep aan
- zoek aansluiting bij de leefwereld en de interesses van je publiek, maar doe dit niet op een krampachtige manier, dan is het niet geloofwaardig
- hou het plezant, humor is belangrijk
- plan rust- en zitmomenten in

1 Voor de toekomstige vormingen kan je terecht op de websites van de voornoemde partners.

2 Voor deze vorming en dit artikel baseerde de auteur zich naast de eigen ervaring op:

J. Prummel en P. Saey, 'Volwassenen interactief rondleiden in een kunstmuseum. Ontwikkeling van een methodiek', in: P. De Rynck en I. Adriaenssens (red.), *Volgt de gids? Nieuwe perspectieven voor educatie en gidsing en kunstmusea* (s.l. 2001); R. Burnham en E. Kai-Kee, *Teaching in the Art Museum: Interpretation as Experience* (Los Angeles 2011); Mooss, *Kunst- en erfgoededucatie – theorie en praktijk* (Leuven 2012); N. Mercer en K. Littleton, *Interthinking: Putting Talk to Work* (London, 2013).

Ga digitaal met je (erfgoed)verhaal!

Van wetenschappelijke tekst tot interactieve applicatie

We kunnen er onmogelijk aan ontsnappen dat onze maatschappij aan een snel tempo digitaliseert. Reeds meer dan de helft van de Vlamingen heeft een smartphone of een tablet. Hiermee liggen we nog ver onder het Europese gemiddelde (ongeveer 70 procent) maar het geeft toch aan dat de digitale informatiedragers steeds meer deel van ons dagelijks leven beginnen uitmaken.¹ Stellen dat ook de erfgoedsector hieraan onderhevig is, is een open deur intrappen. De nieuwe technologieën en hun toepassingen worden dan wel vooral ingezet in de *profit marketing*, toch is het vooral de erfgoed- en toerismesector die het meeste gediend is met deze nieuwe technologieën. Ze zijn er bijna voor gemaakt. En dat is ook het geval voor wat betreft *digital storytelling*, of in andere woorden: het vertellen van verhalen aan de hand van de hedendaagse multimediale technieken en digitale kanalen.

Marketeers bijten soms de tanden stuk op het verzinnen en insceneren van goede verhalen om hun producten op authentieke wijze te promoten. Erfgoed heeft dat probleem gelukkig niet. Ons erfgoed staat bol van grote en kleine verhalen. Dankzij *digital storytelling* kunnen we bezoekers de verhalen echt laten beleven in en rond onze musea, archiefinstellingen, monumenten, steden of regio's. De stap naar *digital storytelling* is echter lang niet voor iedere erfgoedorganisatie evident. Erfgoedbeheerders zien dikwijls de enorme mogelijkheden en voordelen van *digital storytelling*, maar blijven toch vaak zitten met de vraag hoe ze eraan kunnen beginnen. Met dit artikel willen we graag een eerste aanzet geven om te starten met *digital storytelling*. Het is de neerslag van de sessies 'Ga digitaal met je erfgoedverhaal' die dit voorjaar in alle Vlaamse provincies werden georganiseerd in het kader van de 'Erfgoed in de Praktijk', een laagdrempelige vormingsreeks die de deelnemers helpt bij de organisatie van hun activiteiten tijdens erfgoedevenementen als Erfgoeddag, Open Monumentendag en Open Kerken Weekend. De partners van 'Erfgoed in de Praktijk' zijn Familiekunde Vlaanderen, FARO, Heemkunde Vlaanderen, Herita en Stichting Open Kerken.

De inhoud van deze sessie is gebaseerd op het traject dat in het Vlaams-Brabantse Halle werd afgelegd om het meer dan zeven eeuwen oude verhaal van de Sint-Martinusbasiliek digitaal te vertellen. De sluiting omwille van restauratie in de periode 2012-2015 was de aanzet om de toeristische exploitatie van de basiliek ook te herbekijken en te vernieuwen. In plaats van de basiliek te promoten als een te bezoeken monument en het verhaal pas te vertellen als de bezoekers ter plaatse zijn, gebruiken we nu elementen uit het verhaal om de basiliek te promoten en mensen nieuwsgierig te maken. Vandaag is *digital storytelling* een belangrijk en vast onderdeel in een strategie die de Sint-Martinusbasiliek positioneert als 'Poort naar de Europese geschiedenis'.

Het hiernavolgend plan van aanpak is vanuit de praktijk opgebouwd. Speciaal voor de sessies 'Ga digitaal met je erfgoedverhaal' zijn we op onze stappen teruggekeerd en hebben we geprobeerd om in onze organisch gegroeide aanpak verschillende fases te definiëren.² Tot onze eigen verbazing stelden we vast dat het afgelegde traject gespreid was over een periode van vijftien jaar. Bij elke stap geven we kort ook weer hoe we deze in Halle hebben doorlopen. In totaal definiëren we vier stappen:

- 1) Verzamelen
- 2) Selectie & creatie
- 3) Schrijven, samenstellen & afwerken
- 4) Publicatie & evaluatie

Stap 1 - Verzamelen

Alles start met de keuze van je verhaal. Zonder onderwerp kan je niet aan een *digital storytelling*-traject beginnen. Kies een verhaal dat je goed kent. Leg jezelf geen extra druk op door een verhaal te nemen dat je je nog niet (helemaal) eigen hebt gemaakt. Verhalen vertellen is een logisch gestuurde onderneming, meestal met een specifieke chronologie. Bij een bekend verhaal zit die logica al in je achterhoofd en hoef je daar alvast geen tijd en energie meer in te stoppen. Duik vervolgens de bibliotheek of het archief in. Zoek je bronteksten in de publicaties van je eigen heemkundige kring of de archieven van je gemeente of parochie.

Naast tekst zijn het vooral beelden waarnaar je op zoek moet gaan: digitale media zijn vooral audio-visuele media. Men leest wel op het internet, maar men kijkt er toch vooral naar. Filmpjes, audiofragmenten, animaties van afbeeldingen zijn daarom ideaal voor het internet. Publiceren of uitgeven via digitale kanalen verschilt van het uitgeven via gedrukte media. Hierdoor zijn ze complementair aan de gedrukte media. Je hoeft het internet dus niet te vrezen als concurrent voor het tijdschrift van het heemkundige genootschap. Bekijk het als een aanvulling, een extra kanaal waar je toegevoegde waarde kan creëren bovenop het tijdschrift. Je kan via de digitale snelweg die zaken laten zien en horen die je in je gedrukte magazine onmogelijk op dezelfde manier kan weergeven.

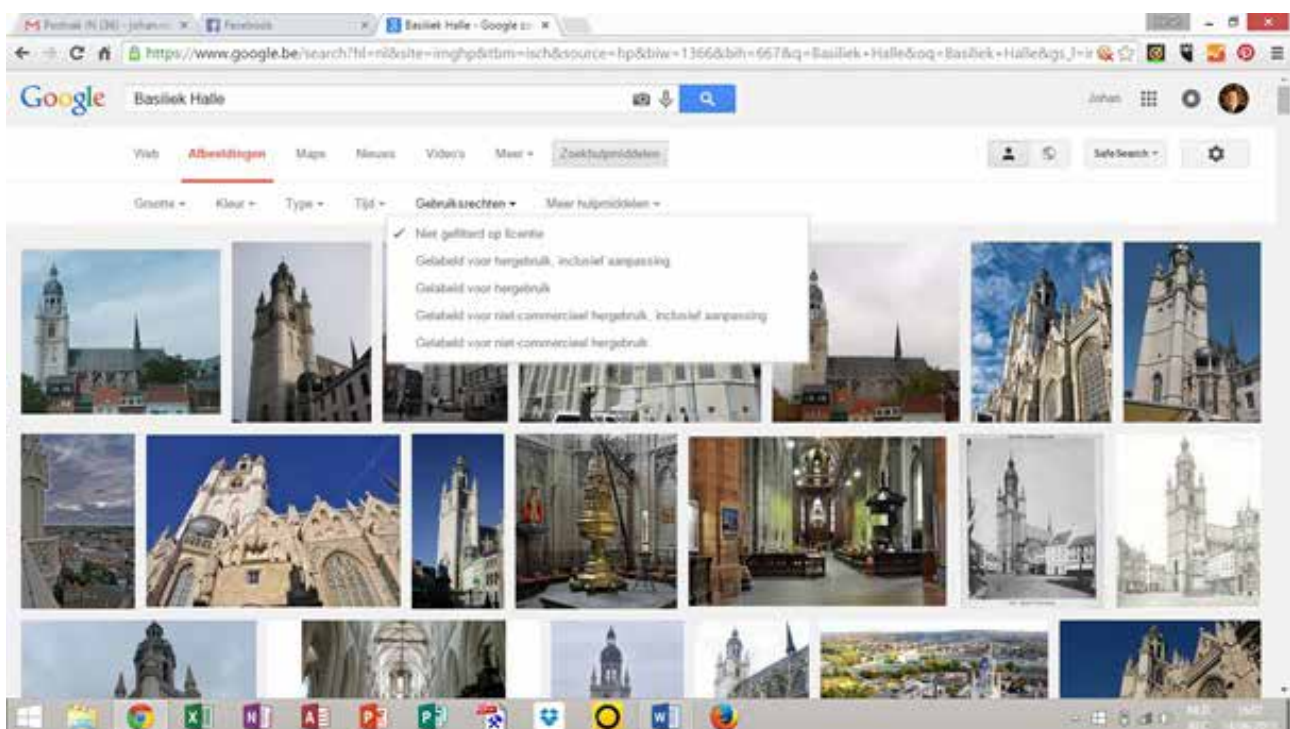
Breng alle documenten samen, verzamel ze en sla ze op in een map op je computer of op je bureau (voor de fysieke stukken). Lig in deze fase nog niet wakker van sorteren en categoriseren. Die zorg komt nog.

Case Sint-Martinusbasiliek

Voor het verhaal van de basiliek werden over een periode van meer dan 10 jaar heel wat diverse bronnen geraadpleegd. De research in het parochiearchief, het archief van het Parochieblad van Sint-Martinus, persarchieven en

de publicaties van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Halle resulteerde in 1999 in de eindverhandeling “Diachronische studie van de devotie van Onze-Lieve-Vrouw van Halle”³. Deze meer dan 600 bladzijden dikke studie werd datzelfde jaar samengevat in een artikel van ± 20 bladzijden in het tijdschrift *Hallensia* van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring Halle. Er werd enkele jaren later een voordracht uit gedistilleerd voor de Vlaams-Brabantse Heemdag van Heemkunde Vlaanderen die dan op zijn beurt de basis was van de expo “Poort naar de Europese geschiedenis” naar aanleiding van de 60ste verjaardag van de inwijding van de Sint-Martinuskerk (1409-10-2010).

Het internet is niet alleen een mooi publicatiekanaal, het is ook een immens digitaal archief. Vooral voor beelden en filmpjes is het een gedroomde archiefkast om in verloren te lopen. Maar let op voor het gebruik van beelden die je op het internet vindt. Ga steeds na of en welke gebruiksrechten je moet respecteren en ga er vooral nooit vanuit dat de website waarop je ze vindt de rechten respecteert. Dubbelchecken is dus de boodschap. Op websites als Wikipedia staat het gebruiksrecht van de afbeeldingen in de meeste gevallen vermeld.

Google Afbeeldingen en de verschillende selectiemogelijkheden voor de gebruiksrechten van afbeeldingen

Via de zoekfuncties van Google kan je de zoekmotor zo instellen dat je enkel beelden voor vrij gebruik te zien krijgt:

- je surft naar Google Afbeeldingen
- tik je trefwoord in
- klik op 'zoekhulpmiddelen'
- klik op 'gebruiksrechten'

In het menu 'gebruiksrechten' selecteer je om enkel beelden te krijgen die vrij voor gebruik zijn. Je kiest dan 'gelabeld voor niet-commercieel hergebruik met aanpassing'. Deze beelden mag je gebruiken en aanpassen.

Vind je geen bronvermelding terug en wil je de afbeelding toch gebruiken, vermeld dan zelf altijd je bron. Op die manier laat je zien dat je zelf ter goeder trouw bent.

Stap 2 - Selectie & creatie

De bronnenselectie in de case van de basiliek toont aan dat vooraleer je online gaat met je verhaal er heel wat werk op voorhand nodig is.

Enmaal je alle materiaal verzameld hebt, begint de selectie van het te gebruiken materiaal voor de publicatie. Hier wordt de keuze gemaakt wat wel en wat niet zal opgenomen worden in het verhaal. In deze fase zorg je dat al het materiaal dat nog niet digitaal beschikbaar is, gedigitaliseerd wordt. Sla alles op met duidelijke bestandsnamen.⁴ Dat bespaart je nadien een hoop tijd en werk uit.

Nu je alles mooi hebt samengebracht krijg je ook een zicht op wat je hebt. Belangrijk is dat je in deze fase alle beelden klaar maakt voor publicatie. Doe (of laat dit doen) de belangrijkste bewerkingen op de foto's (kadreren, kleuren, bijsnijden, details uitlichten, ...). Als je dit nu al doet, hoef je je er nadien geen zorgen meer over te maken.

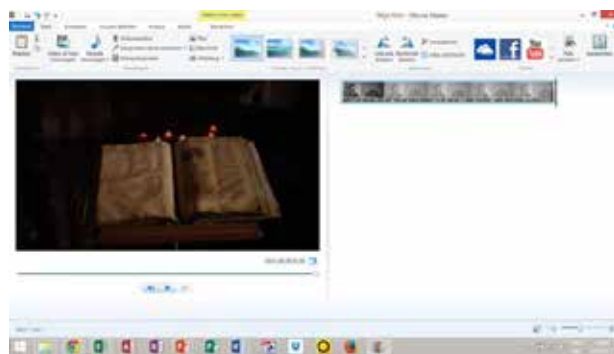
In deze fase kijk je ook naar die zaken die je nog niet hebt, maar die toch een extra dimensie aan je verhaal kunnen geven. We denken dan bijvoorbeeld aan audiofragmenten van bijvoorbeeld verhalen of anekdotes verteld in het dialect. Je hoeft hiervoor geen professionele hulp in te roepen. De smartphone en tablets van vandaag zijn eigenlijk heuse opnamestudio's. Ze hebben degelijke camera's voor foto én video en je kan er ook audio mee opnemen. En aangezien we publiceren voor onze website of een digitaal platform, hoeft de kwaliteit van je filmpje heus niet *high definition* te zijn, moet de foto niet gemaakt worden met extra be-

lichting en moet de audiofile niet opgenomen zijn in een professionele studio.

Een tip die we graag meegeven omtrent foto's inscannen is dat je dit best wel doet in 300 dpi of hoger, de gescande foto dan in die hoge resolutie opslaat en daarna, voor je webtoepassingen, aan de slag gaat met een variant in een lagere resolutie. De hoge resolutie kan je dan gebruiken voor eventueel gedrukte publicaties. Maaar opgelet, vergis je niet bij het opslaan (zoals wij wel deden) en sla je lage versie niet op over je hoge resolutie versie, want dan ben je er aan voor de moeite en mag je de foto(s) opnieuw gaan inscannen.

Heb je veel historische afbeeldingen, zoals afbeeldingen van schilderijen, tekeningen, kaarten enzovoort? Overweeg dan om deze niet allemaal individueel weer te geven maar in de vorm van een filmpje. Als voorbeeld verwijzen we graag naar het filmpje over de Engelse koning Edward III op de website www.sintmartinusbasiliek.be in de mijlpaal over de Broederschap van OLV-Halle en de Honderdjarige Oorlog. Je kan zo'n filmpjes zelf maken met software die dikwijls standaard op je computer staat zoals Windows Movie Maker.

Begin je er liever zelf niet aan, kijk dan eens in je omgeving. In elke gemeente zijn er ongetwijfeld gepassioneerde hobbyisten actief met klank en beeld. Wil je *voice over* in je filmpjes verwerken, vraag het dan zeker eens aan de lokale radio. Zij stellen wellicht hun studio graag ter beschikking. Durf dus zeker buiten de grenzen van je eigen vereniging kijken. Je wint misschien wel nieuwe leden bij door je *storytelling*-project.⁵

De tool Windows Movie Maker staat op de meeste PC's met Windows en is een gebruiksvriendelijke software om zelf filmpjes te maken.

Stap 3 - Schrijven, samenstellen en afwerken

Hoewel je je voor je verhaal baseert op geschreven teksten moet een verhaal voor digitale publicatie ook nog echt geschreven worden, of beter herschreven worden. Een digitaal publicatiekanaal is een totaal ander gegeven dan een gedrukt medium. Men hoort wel eens zeggen dat op het internet *the sky the limit* is, dat er plaats genoeg is en alles mogelijk is. En ergens klopt dat ook wel, maar anderzijds is er ook het risico op chaos. Willen we dat de bezoeker (ter plaatse of via het net) ons verhaal goed begrijpt, dan moeten we er een zekere orde in brengen. Anders loopt de bezoeker letterlijk en figuurlijk verloren in het verhaal en haakt hij finaal af.

We moeten dus een scenario maken. Een scenario laat je toe een zekere logica in je verhaal te stoppen en zorgt ervoor dat je alle hoofdstukken van je verhaal op zich gaat bekijken en gaat nadenken over de volgorde waarin je ze best publiceert. Het maken van een scenario dwingt je na te denken over de manier waarop je het verhaal gaat vertellen en vanuit welk perspectief. Je gaat de bouwstenen van je verhaal identificeren en op volgorde plaatsen. Bouwstenen kunnen, vanuit erfgoedperspectief, verschillende zaken zijn. We geven hier de (volgens ons) belangrijkste even op een rijtje:

- jaartallen en data
- tijdperken
- historische gebeurtenissen
- historische personen
- plaatsen van betekenis
- thema's

Om zelf het overzicht niet te verliezen maar ook om andere medewerkers aan het project snel wegwijs te maken in de logica van je verhaal is het raadzaam om alle bouwstenen in een eenvoudig lijstje te zetten. In één oogopslag kan iemand die leek is in de materie toch ook mee volgen. Soms kan je nieuwe vrijwilligers aantrekken die niet zozeer de details van de geschiedenis willen of moeten kennen, maar die graag hun steentje bijdragen vanuit hun passie voor de nieuwe multimediale technieken. Zo'n overzichtstabel in Word of Excel helpt je op die manier ook om andere mensen snel te kunnen betrekken in je project zonder dat ze hiervoor dezelfde kennis nodig hebben waarover jij beschikt.

Eens je je bouwstenen hebt bepaald, kan je je inhoud, die je in de tweede stap hebt klaargemaakt,

beginnen sorteren voor verder verwerking. Als je met meerdere personen aan je project werkt of je wil ruimte sparen op je harde schijf, is www.dropbox.com een ideale oplossing. Dropbox gedraagt zich als een lokale harde schijf (je ziet de map staan in je bestanden op je PC) maar alles staat online op een beveiligde account. Dropbox is een *freemium*-toepassing en dus gratis tot op bepaalde hoogte. Alternatieven zijn Google Drive en Onedrive.

Het voordeel van Dropbox of gelijkaardige platformen is dat je dus kan samenwerken met andere mensen. Je kan dus bijvoorbeeld met enkele mensen alles mooi klaar zetten op de dropbox en dan andere mensen alles online laten plaatsen. Dropbox synchroniseert ook alle bestanden zodat iedereen steeds de laatste versie ter beschikking heeft.

Case van de Sint-Martinusbasiliek

Het scenario van de basiliekstory is volledig historisch gedragen en is opgebouwd uit twee verhaallijnen: de geschiedenis van de basiliek als laat-gotisch gebouw (het onroerend erfgoed) en het verhaal van het 13de-eeuwse bedevaartsoord (roerend erfgoed). Alle bouwstenen werden in die zin gesorteerd en gepubliceerd in de rubrieken van de website:

- "Historisch" vertelt het verhaal van de geschiedenis van het bedevaartsoord aan de hand van verschillende mijlpalen.
- "Basiliek" bevat alle bouwstenen over het monument in alle aspecten (architectuur, kunst, ...)

Alle bouwstenen werden in die zin gesorteerd in een Dropbox-map met submappen per mijlpaal. Elke submap bevat de te publiceren tekst en het bijhorende grafisch materiaal.

Een voorbeeld van een submap op de dropbox van de basiliek in Halle met het te publiceren materiaal. De groene symbooltjes betekenen dat de content opgeladen en gesynchroniseerd is met je lokale dropbox-map op je pc.

Naam	Teruggeplaatst op	Type	Grootte
1. 400, De Mijlpalen van Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
2. 1174, 1250, Mergelputten van Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
3. 1282, Johanneskerk van Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
4. 1282, Mergelputten van Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
5. 1287, Scherking van het land, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
6. 1334, Buisdiergen, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
7. 1334, Buisdiergen, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
8. 1341, Sint-Basilius van Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
9. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
10. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
11. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
12. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
13. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
14. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
15. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
16. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
17. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
18. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
19. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
20. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
21. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
22. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
23. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	
24. 1404, Flaga de Halle, OK	1/10/2015 15:20	Beeldbestand	

Een overzicht van de verschillende bouwstenen (mijlpalen) van het verhaal van de basiliek van Halle als bedevaartsoord. Elke bouwsteen heeft een eigen map met een volgnummer, jaartal en titel.

Stap 4 - Publicatie & evaluatie

Eenmaal alles klaar staat, kan het publiceren beginnen. Publiceren is dus echt de laatste stap in het rijtje. Begin nooit met direct alles online te schrijven of te posten. Je gaat dan meer belemmeringen ervaren vanuit het systeem van de site waar je het wil publiceren. De technische kant van het systeem gaat dan snel je verhaal beïnvloeden. Het is van groot belang om de voorgaande stappen eerst te doorlopen. Op die manier heb je een duidelijk zicht op hoe je je verhaal wil vertellen en dan kan je kijken via welk kanaal je het effectief kan vertellen op zo'n manier dat het geheel tot zijn recht komt. Bij *digital storytelling* komen er drie types digitale kanalen kijken: kanalen waar je je materiaal op stockeert, kanalen waar je alles samenbrengt en publiceert en kanalen die je inzet voor de promotie van je verhaal en het aantrekken van bezoekers.

Prop je website niet onnodig vol met filmpjes en foto's. Dat neemt veel ruimte in beslag en die is niet altijd gratis. Maak gebruik van de platformen die zich daar beter toe lenen: **Youtube** en **Vimeo** gebruik je om videofragmenten op te slaan, **Flickr** en **Pinterest** kan je gebruiken om je fotodatabank op te plaatsen en **Soundcloud** kan je gebruiken om audiofiles op te plaatsen. Het effectief samenbrengen en publiceren van je verhaal gebeurt meestal via een website of blog. Met een eenvoudige link kan je de beelden integreren in je website zonder hiervoor extra ruimte te gebruiken van je hosting pakket. Wanneer je gebruik maakt van een CMS (Content Management Software) zoals Wordpress, beschik je dikwijls over de nodige plugins die de linken met deze platformen zeer vereenvoudigen. Werk je nog

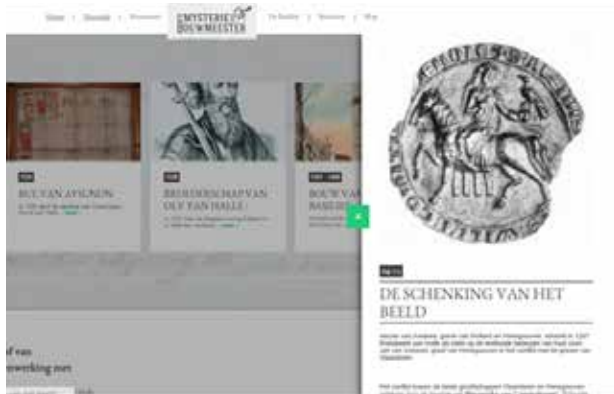
niet met een CMS-systeem, dan is dat zeker het overwegen waard. Het vergemakkelijkt het online uitgeven zeer sterk.

Vooraleer je alles gaat publiceren maak je best ook een publicatieplanning. Een overzicht waarin je bepaalt wanneer je welk hoofdstuk laat verschijnen. De meeste CMS-systemen laten toe alle artikels online te plaatsen zonder dat het direct verschijnt. Je kan een publicatiedatum inplannen. Dat biedt een enorm comfort aangezien je daardoor gerust alles online kan plaatsen wanneer het voor jou het beste uitkomt. Je hoeft er dus bijvoorbeeld in het geval van een lang verhaal niet elke dag aan te denken om het artikel online te zetten.

Gebruik om te publiceren zoveel mogelijk je eigen website of die van de vereniging. Op die manier wordt je *digital storytelling*-project ook een promotiemiddel voor je site, vereniging, museum of monument. Zet daarnaast sociale media zoals **Facebook** en **Twitter** in om je verhaal te promoten. Je kan op Facebook ook korte verhalen brengen. Ook Facebook laat toe om berichten in te plannen. Gebruik de sociale media als *traffic generators*. Trek bezoekers aan via aantrekkelijke, nieuwsgierig makende tekstjes. Gebruik op de sociale media altijd afbeeldingen. Berichten zonder beelden trekken geen aandacht. Durf je lezers verleiden met een pittig detail uit het artikel, licht een tipje van de sluier op in je Facebook post en lok hen zo naar je website voor het vervolg.

Case Sint-Martinusbasiliek

Alle mijlpalen werden online geplaatst op een tijdslijn. De bezoeker kan deze aanklikken en zo het artikel lezen (zie afbeelding). Op de sociale mediakanalen Facebook en Twitter worden linken geplaatst naar deze items. Telkens wordt een interessant detail of een opmerkelijk feit extra in de verf gezet in de post op Facebook of de tweet op Twitter. Maar nooit geven we het volledige artikel op Facebook. Op die manier trekken we bezoekers aan voor onze website. Alle artikels werden ingepland op een halve dag en verschenen doorlopend tijdens de maanden april en juni.

Detailbeeld van een mijlpaal uit de geschiedenis van de basiliek van Halle en links (minder uitgelicht) de tijdslijn waar alle mijlpalen ontstaan.

Enkele schrijftips

Schrijven voor je website is anders dan schrijven voor een gedrukte publicatie. Internet is zoals we reeds aanhaalden een audiovisueel medium, maar dat neemt niet weg dat er ook nog teksten nodig zijn. Internet is een snel medium waar de informatie zeer snel verteerd moet kunnen worden. Hapklare brokken zeg maar, of zoals men het in het Engels zegt: *snackable content*. Het is dus een hele uitdaging om een historisch verhaal digitaal te brengen.

Hanteer een losse, publiek toegankelijke schrijfstijl. Je schrijft voor een publiek dat je niet kent. Vakjargon of moeilijk historische termen kan je best vermijden, wat toelichten of verwijzen naar hun definitie op bijvoorbeeld een definitielijst op je website (of Wikipedia, maar liefst niet want anders ben je je bezoeker kwijt aan Wikipedia). Beperk elke webpagina tot maximum 500 woorden en werk steeds met de driedeling begin-midden-einde. Verwijs – in geval van een opeenvolgend verhaal – in het begin van de ene webpagina naar het einde van de vorige. Je weet immers niet hoe de bezoeker in jouw verhaal zal duiken. Als hij bijvoorbeeld via Google op je verhaal terecht komt weet hij direct dat het over een vervolgstory gaat als je je posts tekstueel met elkaar verbindt.⁶

Gebruik ook tussenkoppen en alinea's indien je tekst lang zou worden en gebruik hiervoor de paragraaf-functie in de editor van je website. Die koppen worden door Google gescand en gebruikt bij het opleveren van zoekresultaten. Verwijs ook naar andere posts of artikels op je website en leg linken.

Inspiratietips

Heb je zin gekregen aan de slag te gaan maar ben je nog niet echt zeker van je jezelf? Wil je graag nog wat ideeën opdoen vooraleer zelf aan je storytellingproject te beginnen? Neem dan zeker eens een kijkje op hiernavolgende website / publicatieplatformen:

Website & social media pagina's van de Sint-Martinusbasiliek van Halle

www.sintmartinusbasiliek.be

Op de sociale media kan je de basiliek van Halle terugvinden met de zoekterm "BasiliekHalle".

De basiliek is aanwezig op Facebook, Twitter, Pinterest en Instagram

Websites die de mogelijkheid bieden om een tijdslijn op te bouwen

<http://www.google.com/culturalinstitute>

<https://storymap.knightlab.com/>

<http://www.myhistro.com/>

<http://www.dipity.com/>

<http://www.timerime.com/nl/>

Heb je zelf geen website waar je erfgoedverhalen kan op publiceren? Dan kan je uiteraard publiceren op Wikipedia. Wil je graag publiceren op een portaalwebsite met behoud van de rechten op je content, dan kan je terecht op de erfgoedportal www.ifthenisnow.be.

Deze online erfgoedcommunity laat je toe verhalen rond historische personen, plaatsen van betekenis, historische gebeurtenissen enzovoort te publiceren onder eigen naam. Het is bovendien gratis. De website laat ook toe een organisatiepagina te maken (bijvoorbeeld voor je heemkundige kring) waaraan al jouw artikelen kunnen gelinkt worden.

Mobiele digital storytelling applicaties of portals

De meest recentste tendens in de ontsluiting van erfgoedverhalen is het maken van applicaties voor mobiele toestellen zoals tablets en smartphones. Deze technologie biedt veel creatieve mogelijkheden om een erfgoedverhaal op locatie tot leven te brengen. Helaas hangt er dikwijls een serieus prijskaartje aan vast voor de ontwikkeling en het verder onderhoud achteraf. Het kan echter ook anders. Zo is er onder meer voor wandelingen, fiets-, moto- of autoroutes de onlinetool www.routeyou.com. Deze portal biedt je de mogelijkheid om een volledige route uit te werken. Het principe is hier heel

eenvoudig: je voegt plaatsen van betekenis toe (ook wel eens point-of-interest of POI genoemd) en je voegt er extra informatie toe. Deze informatie kan in de vorm van foto's of tekst. Je kan de route dan integreren in je eigen website en ze is tevens ook downloadbaar voor de eindgebruiker en voor de gevorderde gebruikers integreerbaar in wandel- en fiets-gpstoestellen.

Daarnaast lanceren de Bardijnen dit najaar een gloednieuw mobiel storytellingsplatform QUESTL. Questl is één applicatie die de eindgebruiker downloadt op zijn toestel (smartphone, iPhone of tablet) en waarmee hij toegang krijgt tot een waaier aan erfgoedverhalen. Dit kan in de vorm van een bezoeker aan een museum of monument, een route voor fiets, auto of moto of een zelfs een speurtocht waarbij elke juist antwoord je op weg zet naar de volgende vraag en uiteindelijk tot bij de oplossing van de queeste brengt. Elk verhaal is opgebouwd uit CRUMBS (plaatsen van betekening) en de crumbs worden verzameld in TRAILS. Met QUESTL leg je als het ware een kruimelspoor door je museum, monument, gemeente of regio. Alle trails samen vormen dan een QUESTL of je verhaal.

Questl is ontwikkeld vanuit de missie van de Bardijnen om de hedendaagse, vaak dure, technologieën toegankelijk te maken voor de erfgoedsector. Op zich is de technologie van bezoekersapplicaties grotendeels dezelfde programmacode. Enkel de inhoud verschilt. Het platform www.questl.eu laat erfgoedbeheerders toe om zelf professionele applicaties te maken zonder zelf zwaar te investeren in technologie zodat ze het beschikbare budget kunnen investeren in de creatie van hun verhaal (bijvoorbeeld filmopname, geluidsopname, copywriting, enzovoort).

Questl is enerzijds de applicatie voor mobiele toestellen, maar anderszijds ook een online platform waar de eindgebruiker (lees: de bezoeker) op zoek kan gaan naar Questl of verhalen in zijn buurt of in de buurt die hij plant te bezoeken. Hij downloadt alles thuis of op hotel op zijn toestel en trekt op pad. Voor de erfgoedbeheerder biedt het Questl-platform een gebruiksvriendelijke interface om zelf content op te laden op dezelfde manier als dat gebeurt in de content management systemen zoals Wordpress voor websites. Binnen zijn account kan de erfgoedbeheerder alle questls van zijn locatie beheren van a tot z.

Johan Vencken

De Bardijnen

johan@debardijnen.be | [@debardijnen](https://twitter.com/debardijnen) | [@questl](https://twitter.com/questl)
| [@ifthenisnowBE](https://twitter.com/ifthenisnowBE) | [@johanvencken](https://twitter.com/johanvencken)

- 1 Bron: www.wearesocial.net
- 2 De promotie en marketingstrategie rond de Sint-Martinusbasiliek van Halle is geen vooraf uitgetekend gegeven. Er stond (en staat nog altijd) niets op papier. Erfgoed ontsluiten is een door passie gedreven gegeven en moet dus de nodige vrijheid krijgen. Een vooraf gedefinieerde strategie 'volgens het boekje' zou die vrijheid en dus ook de broodnodige creativiteit al te zeer beknotten. Dit artikel is dus eigenlijk de allereerste neerslag van wat men de marketingstrategie van de Sint-Martinusbasiliek kan noemen.
- 3 J. Vencken, *Diachronische studie van de devotie van Onze-Lieve-Vrouw van Halle met aandacht voor het beeld, de processie en de legenden* (Leuven 1999 onuitgegeven licentiaatsverhandeling).
- 4 Voor meer informatie i.v.m. het digitaal bewaren van foto's zie: H. Vandeginste, 'Archiveren van digitale beelden', *Bladwijzer*, 13 (2015).
- 5 Bij veel Erfgoedcellen en ook bij Heemkunde Vlaanderen kan je digitale opnametoestelletjes lenen die ook goede geluidsopnames maken (bijvoorbeeld de Tascams bij Heemkunde Vlaanderen). Voor meer informatie i.v.m. interviewtechnieken verwijzen we graag naar: B. De Wever e.a., *Van Horen zeggen. Mondelinge geschiedenis in de praktijk. Projectengids en DVD* (Schaarbeek 2005).
- 6 Voor meer schrijftips m.b.t. sociale media zie: J. Seurinck, 'Sociale media: een inleiding voor heemkundigen', *Bladwijzer*, 2 (2011).

Ideeën en tips voor de Dag van de Trage Weg

Hoe als heemkring je activiteit invullen op 17 en 18 oktober 2015?

Op de Dag van de Trage Weg ijveren in heel België mensen voor het behoud en een beter beheer van trage wegen. Het is belangrijk om dit uniek patrimonium te beschermen. Veel van deze wegen zijn eeuwenoude verbindingen. Ze zijn de dragers van de lokale geschiedenis, vertellen een verhaal of legende. Help trage wegen te beschermen en organiseer op 17 of 18 oktober een activiteit op of rond trage wegen.

Trage Wegen?

Elk pad dat voornamelijk gebruikt wordt door zachte weggebruikers is een trage weg. Smal of breed, verhard of niet: op trage wegen voelen wandelaars en fietsers, planten en dieren, zich thuis.

Bijna alle trage wegen hebben historische roots. De geschiedenis van sommige veld- of kerkwegels gaat terug tot in de Romeinse tijd – zoals oude Heerbanen! Het zijn relictten die getuigen van oude verbindingen tussen dorpskernen (kerkwegels, holle wegen), van vroegere doorgangen voor landbouwers (karrensporen), van wegen die werden gebruikt om boten voort te slepen (jaag- en dijkpaden op oeverstroken) of van verdwenen trein- en tramverbindingen. Trage wegen vertellen heel wat over de eigenheid van een dorp of een streek. Ze zijn vaak levend erfgoed waarover heel wat anekdotes en legendes bestaan. Denk maar aan de smokkel-

molenpaadjes. Kortom, achter ieder pad schuilt een verhaal...

En toch zijn trage wegen bedreigd. Door de aanleg van nieuwe verkavelingen of industrieterreinen, inschakeling in het autowegennet, of wederrechtelijke afsluiting en inname door eigenaars of landbouwers. Gebrekkig onderhoud zorgt ervoor dat wegen in onbruik geraken en daarna verdwijnen. Als de trage wegen verdwijnen, verdwijnen ook hun verhalen.

Om de geschiedenis van een streek te bewaren dienen dus ook deze wegen beschermd te worden en van tijd tot tijd extra aandacht te krijgen. Bijvoorbeeld tijdens de Dag van de Trage Weg.

Hoe vind je een trage weg in je buurt?

In de Atlas der Buurtwegen staan alle voet- en buurtwegen. De atlassen werden opgemaakt in de periode 1842-1845, voor alle toenmalige gemeenten van het Koninkrijk België. Hoewel het een oud document is, is het nog altijd rechtsgeldig. Alle wegen die in de Atlas staan en niet werden gewijzigd of afgeschaft, zijn juridisch bestaand. Ook deze waarvan de bedding privaat is.

Op de kaartenleggers van de Atlas der Buurtwegen, die werden opgemaakt per deelgemeente, kan je kijken of je een bewuste buurtweg terugvindt. De Atlas der Buurtwegen kan je consulteren op je gemeente, via internet of via de wegencommissaris van je provincie.

Het lezen en interpreteren van de Atlas der Buurtwegen is niet altijd even gemakkelijk. Op internet kan je dikwijls de topografische kaart onder de atlas leggen. Hou er echter rekening mee dat er kleine verschuivingen kunnen optreden. Aangelanden en eigenaars opsporen, is een taak die best door de gemeente wordt opgenomen.

Erfgoed op de Dag van de Trage Weg

Trage wegen in de bloemetjes zetten kan op tal van manieren. Organiseer een tocht, terreinwerken, een feest, een beleids- of culturele activiteit, enzovoort. Of verken een stukje lokale geschiedenis op een pittige manier met een spel. Zolang de activiteit gesitueerd is op of langs trage wegen en/of de focus legt op het thema trage wegen is alles mogelijk. Laat je inspireren door deze greep uit de mogelijke activiteitenformats.

Tocht of parcours

Een route verkennen langs trage wegen: het blijft dé klassieker van het campagneweekend. Een wandel-, fiets- of ruitertocht valt vrij vlot te organiseren. Veel lokale organisatoren stippelen speciaal voor de gelegenheid een tocht of parcours uit. Het kan een uitdaging zijn om die uitsluitend langs trage wegen te leiden, zeker in stedelijk gebied. Een gids kan vertellen over de historiek van trage wegen, hun landschappelijke waarde of hun mobiliteitsfunctie. Hoe meer lokale verenigingen of partners je bij de tocht betreft, hoe rijker het verhaal.

Verhalen vertellen op trage wegen is niet alleen informatief, maar kan ook leuk zijn voor jong en oud. Mensen houden van verhalen, vooral als ze goed

verteld zijn. Bereid je dus goed voor. De verhalen laten naspelen door een lokaal theatergezelschap zorgt voor extra inleving. Of als je liever een echte verhalenverteller wilt voor je activiteit, kan je Van Stoel tot Stoel, een netwerk van vertellers, contacteren (info@vanstoeltotstoel.be of 03 222 40 90). Ook op andere manieren kan je je activiteit leuk inkleden en nog aantrekkelijker maken. Het hoeft niet veel te zijn. Een klein extraatje is vaak voldoende om de mensen in je buurt warm te maken voor je activiteit.

- vraag mensen een picknick mee te brengen en zoek een leuk plekje uit voor een gezamenlijke middagpauze
- vraag een gids van Natuurpunt die vertelt over de bijzondere fauna en flora langs de wegen
- vraag toestemming om een privaat bos uitzonderlijk te mogen betreden
- voorzie een lekkernij van de streek voor alle deelnemers
- Het is bijna Halloween! Je kan altijd een griezelige avondwandeling organiseren. Misschien zijn er verhalen over lokale kwelgeesten, monsters, beesten die reizigers op de trage weg belagen? Een laatavondwandeling op trage wegen doet deze verhalen tot leven komen! Wanneer deze wandeling volledig ingekleed wordt met lichten en rekwisieten allerhande, is de inleving des te groter.

Maar hoe stippel je een originele wandeling uit? Als je ze zelf niet allemaal weet liggen, zijn er verschillende manieren om de trage wegen in je buurt te vinden. Ook deze die nog niet zo lang geleden verdwenen zijn.

- Een stafkaart: aan de legende op de kaart zie je of je te maken hebt met een brede weg of een smal pad. Een verharde weg of een graspad.
- Ga na of je gemeente een inventaris heeft van haar trage wegen.

- Spreek de mensen in je buurt aan. Vooral oudere mensen weten vaak nog wegjes liggen die ze vroeger gebruikten.
- Raadpleeg de Atlas der Buurtwegen. Hou er wel rekening mee dat heel wat van deze wegen ondertussen gewone straten geworden zijn of niet meer toegankelijk. Maar misschien is het wel net de bedoeling om langs knelpunten te komen.

Terreinwerken

Door tijdens het weekend van de Trage Weg de handen uit de mouwen te steken, verhogen we duurzaam het comfort, de aantrekkingskracht én het gebruik van onze trage wegen. Werken aan een duidelijk resultaat: het brengt mensen samen en geeft voldoening. Heel wat gemeenten kiezen er voor om samen met bewoners kleine beheers- en onderhoudswerken uit te voeren tijdens het campagneweekend. Overgroeide trage wegen worden dankzij snoei- en maaiwerken opnieuw begaanbaar. Ook aanplantingen in de wegberm of andere verfraaiingswerken zorgen voor een zichtbaar resultaat. Ook een zwerfvuilactie behoort tot de mogelijkheden. En waarom geen naambordjes plaatsen op de Dag van de Trage Weg?

Zo zorgen we ervoor dat trage wegen gezien worden, ook na het actie-weekend. Door wegen een naambordje te geven, is ook duidelijk dat het over een openbare weg gaat. Zo een weg zal ook minder snel verdwijnen. En zo vertelt het bordje het verhaal van de weg verder.

Hoe kies je dan een goede authentieke naam voor je weg? Heel wat trage wegen hebben een naam of hadden die in het verleden. Dikwijls gaat het om een volksnaam. Mensen uit de buurt kennen die wel. Sommige wegen kregen ook al een naam in de Atlas der Buurtwegen. Vind je geen oude naam

terug, dan kan je gewoon het nummer van de voet- of buurtweg op het naambord plaatsen. Of je bedenkt met je organiserende groep zelf een (tijdelijke) naam.

Wil je de naamborden enkel tijdelijk plaatsen als actie voor de Dag van de Trage Weg, maak dan gerust zelf een naambordje. Wil je de naamborden definitief plaatsen, zorg dan voor uniformiteit. Kies voor de gewone straatnaamborden die overal in je gemeente geplaatst worden of kies de tragewegen-naamborden die Trage Wegen vzw liet ontwerpen om trage wegen aan te duiden. Deze naambordjes werden al in een dertigtal Vlaamse gemeente geplaatst. Zo vergroot de erkenning en herkenning van trage wegen.

Bekendmaking en feest

Onze cultuur heeft een rijke traditie van festiviteiten onderweg. Denk maar aan de vele stoeten, parades, processies enzovoort. Op de Dag van de Trage Weg kan je als lokale organisator deze traditie reaktiveren. Trage wegen vormen een prima decor voor folklore en happenings allerhande.

De feestelijke activiteit op het campagneweekend kan ook het sluitstuk zijn van een ruimer tragewegenproject. Wie op het derde weekend van oktober – na soms maanden aandringen – een trage weg kan inhuldigen, toost daar graag op met de buurt. Vraag de burgemeester om het lint door te knippen, doe een dansje, wandel de weg in met de fanfare voorop, versier de nieuwe of vernieuwde weg met linten...

Doorgang voor iedereen!

Daag je stad of gemeente uit met een spandoekactie en richt je pijlen op een essentiële ontbrekende schakel, ontoegankelijk weg of flagrante wantoestand. In de loop van het jaar eis je de openstelling van deze waardevolle en symbolische trage weg door terplekke een spandoek te ontrollen. De boodschap is duidelijk: doorgang voor iedereen! Het lokale bestuur krijgt tot aan de Dag van de Trage Weg tijd om het signaal ter harte te nemen. Indien zij de openstelling niet tijdig kan realiseren, haal je het spandoek opnieuw boven tijdens het campagneweekend.

De focus op één voorbeeldweg ontslaat de gemeente niet van haar wettelijke plicht als wegbeheerder, maar heeft een belangrijke symboolfunctie en kan

de wind in de zeilen brengen. Beschouw het als een eerst dominosteentje dat hopelijk zorgt voor meer en betere trage wegen in jouw stad of gemeente. Je kunt beklemtonen dat je trage weg kansen biedt op het vlak van mobiliteit, verkeersveiligheid, landschapsbeleving, recreatie, groenvoorziening of speel- en ontmoetingsruimte.

Ook de historie van de weg speelt vaak een belangrijke rol. Zo wordt in Tiel Voetweg 124 met afschaffing bedreigd. Deze aloude kerkwegel verbindt het platteland met de Sint-Pieterskerk in het centrum van de stad. Een weg met historische, culturele en toeristische belangen kan niet zomaar verdwijnen. Een bezorgde burger nam daarom het heft in handen. Hij verzamelde een twintigtal mensen voor zijn spandoekactie en kon zijn verhaal kwijt aan de schepen bevoegd voor de trage wegen-politiek!

De Natuurpunt afdeling in Zwevegem vraagt dan weer de heropening van de voetweg 121, ofwel de Lage Gaaiweg. Deze historische trage weg verbindt de vroegere landelijke jongensschool in Ter Klare en de meisjesschool aan de Gaai in de Vinkestraat, een alternatief voor deze verbinding is er niet dus moet men anderhalve kilometer langs gevaarlijke geasfalteerde wegen wandelen.

Ben je gebeten door dit idee? Wil je ook opkomen voor een (gedeeltelijk) afgesloten trage weg in de buurt? Een spandoek en gedetailleerd draaiboek van de actie kan je gratis bekomen bij Trage Wegen vzw.

Culturele activiteit

Over trage wegen valt veel te vertellen. Als lokale organisator kan je op de Dag van de Trage Weg kiezen voor een lezing, vormingsmoment of audiovisuele voorstelling. Creëer een moment om verhalen uit te wisselen, het lokale padenstelsel toe te lichten of verkeerssituaties uit de doeken te doen, al dan niet in combinatie met een terreinbezoek.

Andere activiteiten met een culturele inslag zijn bijvoorbeeld een fotowedstrijd, een tentoonstelling of een artistieke interventie. Op, langs of over trage wegen.

Een erfgoedwandeling langs lokale trage wegen is ook een hele leuke activiteit. Bundel leerrijke, grappige en informatieve anekdotes van de trage wegen in je dorp of stad en vertel ze tijdens de wandeling op specifieke stopplaatsen.

Zo organiseerde Heemkundekring Baarle-Hertog/Nassau vorig jaar een wandeling over de gronden van het voormalige 'Hooghuis'. Deelnemers kregen een uiteenzetting over de negentiende-eeuwse grootschalige heideontginning ten noordwesten van Baarle-Nassau. De tocht ging langs kenmerkende dreven met dubbelzijdige laanbeplanting uit de tijd van de ontginning. Wandelaars konden ook ontdekken hoe een ontbrekende schakel in een oud bedevaartspad in ere werd hersteld.

Doe zelf mee!

Zet zelf ook je schouders onder de Dag van de Trage Weg en organiseer samen met je heemkundige kring en/of gemeente een activiteit in je buurt op 17 of 18 oktober.

Inschrijven kan gratis via www.dagvandetrageweg.be. Wie inschrijft vóór 21 juli kan met zijn activiteit opgenomen in de promotiebrochure, die over heel Vlaanderen verspreid wordt. Alle activiteiten komen ook op deze website. Bovendien krijg je via Trage Wegen vzw affiches en folders om je activiteit te promoten.

Voor meer info kan je terecht bij Trage Wegen vzw via info@dagvandetrageweg.be.

Trage Wegen vzw?

In 1999 verscheen van Paul Maes de toeristische gids 'Langs Trage Wegen', met als annex een oproep om het verdwijnen van binnenweggetjes allerhande een halt toe te roepen. Die tendens, gestart met de opkomst van de auto na de Tweede Wereldoorlog, was niet enkel jammer voor het natuurschoon en bijbehorende recreatieve wandel-, speel-, fiets- en paardrijgenot. Zo'n enkel voor niet-gemotoriseerden toegankelijke doorgang biedt immers ook het puur praktische voordeel van een snelle en veilige verplaatsing.

En kijk, de oproep werd gehoord. Drie jaar later was er de vzw Trage Wegen, opgericht door zo'n dertigtal betrokken organisaties uit Vlaanderen en Brussel actief rond natuur, wandelen, jeugd, heemkunde, fietsen, duurzame mobiliteit ... en intussen uitgegroeid tot een koepel van 45.

Trage Wegen vzw maakte een begrip van de term 'trage weg'. Dat blijven we doen. Met gerichte projecten en door campagnewerk. In onze nieuwsbrief, twaalf keer per jaar. In samenwerking met de vele actievelingen die onze visie op het terrein waarmaken. We kiezen resoluut voor een overlegmodel: werken in alle openheid, met aandacht voor ieders standpunten. Het resultaat na dertien jaar Trage Wegen vzw: het thema trage wegen staat op de kaart.

Gedeelde kennis versterkt

Trage Wegen vzw maakt er een erezaak van om iedereen die technische of juridische vragen heeft te helpen. De Trage-Wegen-Lijn behandelt elk jaar zo'n driehonderd dossiers. Kennis en ervaring zijn de basis voor doordachte beslissingen. Onze standaarddocumenten, voorbeelddossiers en achtergrondinformatie maken het verschil.

Trage Wegen vzw biedt een uitgebreid vormingsprogramma aan. Interactief en op maat van vrijwilligers, gespecialiseerde ambtenaren of beleidsmakers. Praktijkgericht of gefocust op de juridische achtergrond. We gaan langs bij lokale werkgroepen, maar doen even goed ons verhaal op studiedagen voor specialisten.

Winnen met overleg

Lokale besturen doen een beroep op Trage Wegen vzw om hun tragewegenennetwerk aan te pakken. We helpen ze de wegen in kaart te brengen en organiseren buurtoverleg. Want de mening van de gebruikers is de sleutel tot succes om een lokaal netwerk te herstellen. Trage Wegen vzw treedt op als coach en zoekt mee naar win-winsituaties.

Resultaat: een gedragen herstelplan voor de trage wegen. Suggesties weg per weg. Mooie realisaties, met nieuwe verbindingen en groene stapstenen. Vandaag passen meer dan zeventig gemeenten over heel Vlaanderen deze methodiek succesvol toe.

Wegen bewegen

De kracht van Trage Wegen vzw is zijn geëngageerd netwerk. Trage Wegen vzw verenigt 45 verenigingen. Een spreekbuis voor groepen

die vooruit willen met de trage wegen in hun buurt. Recreatie en milieu, letterlijk in beweging. Dat levert soms onverwachte partners op. Waar anders kom je zowel de jeugdbeweging tegen, op stap met de KWB of wandelclub Voetje-voor-voetje?

Elke week organiseren mensen tochten langs trage wegen. Of zoeken ze verlaten veldwegen op. Trage Wegen vzw reikt ze hulpmiddelen aan waardoor hun inspanningen beter doorklinken bij het lokale bestuur.

Een keer per jaar bundelen we alle krachten op de Dag van de Trage Weg. Eind oktober organiseert Trage Wegen vzw samen met Sentiers.be, zijn Waalse tegenhanger, een groot-schalig actieweekend. We snoeien en maaien, knippen lintjes en heffen het glas op nieuwe en herstelde paden.

Waar het op staat

Duizenden mensen vragen om meer en betere trage wegen. Voor die achterban neemt Trage Wegen vzw heldere standpunten in. We focussen op de waarden die trage wegen toevoegen aan onze samenleving.

- We pleiten voor een fijnmazig tragewegen-netwerk.
- We eisen een evenwaardige infrastructuur voor wandelaars en fietsers die de vergelijking doorstaat met de wegen voor Koning Auto.
- We gaan voor aangename steden en woonbuurten, doordrongen van trage wegen.
- We willen open ruimte en het patrimonium op het platteland behouden.

Op weg naar de toekomst

De tijd dat trage wegen symbool stonden voor burenruzies, processen en rechtbanken is voorbij. Trage Wegen vzw staat voor een verhaal van kansen en samenwerking. De toon en de inhoud van de berichtgeving verandert. 'Schoolkinderen zoeken met klasuitstap trage wegen op' of 'Boeren bouwen aan het landschap'. Dat vergroot het draagvlak.

Meer en meer gemeenten zetten de stap: wegjes gaan weer open en worden onderhouden. We beseffen dat niet alle conflicten van de baan zijn. Maar het perspectief zit goed: trage wegen zijn en hebben toekomst.

Sarah Vandenbroucke
Trage wegen vzw

Heemkundeartikels.be

een databank boordevol heemkundige artikels

‘Eindelijk is hij er, die artikelendatabank!’ – met die woorden kondigde Nele Provoost, coördinator van Heemkunde Vlaanderen, eind mei de lancering aan van de veelbesproken databank die beschrijvingen van heemkundige artikels bevat.

Al sinds het ontstaan van Heemkunde Vlaanderen is er sprake van het digitaal ontsluiten van de artikels die in heemkundige tijdschriften worden gepubliceerd. Dat het tot in 2015 heeft geduurd, bewijst dat het project meer is dan het louter rationeel ontsluiten van een collectie.

Maar hoe kwam deze digitale databank tot stand? En wat kan je er als heemkundige mee aanvangen?

Een databank?

Tegenwoordig wordt het begrip databank vaak automatisch geassocieerd met digitale databanken. Je typt de informatie die je zoekt in op het scherm, en hopla: je vindt wat je zoekt. Nochtans is de digitale drager geen noodzakelijke voorwaarde om van een databank te spreken. Databanken kunnen bijvoorbeeld ook perfect bestaan in papieren formaat.

Een databank is een verzameling van gegevens, waarvan de samenstellende gegevens zelfstandig zijn.¹ Twee eenvoudige voorbeelden maken het onderscheid duidelijk. Een roman is bijvoorbeeld geen databank omdat de hoofdstukken in een bepaalde volgorde moeten blijven zitten. Het zijn immers geen zelfstandige onderdelen. Een encyclopedie daarentegen is wel een databank: de betekenis van de verschillende lemma's is onafhankelijk van elkaar. Ook telefoonboeken en adresboeken zijn voorbeelden van dergelijke (papieren) databanken.

Een databank is dus geen nieuw gegeven, integendeel. Elke heemkundige kring bezit wel een of andere soort databank. Of het nu een (papieren) index is van een tijdschrift of een collectiecatalogus: waar informatie verzameld wordt, is vaak ook sprake van een databank.

De digitale evolutie heeft het bestaan en gebruik van databanken wel een enorme stimulans gegeven. De beschikbaarheid van computers en gebruiksvriendelijke software kende de afgelopen twee decennia een sterke groei. Ook de opslagcapaciteit bleef groeien en de uitwisseling van gegevens werd vereenvoudigd door de introductie van het internet in de Belgische huiskamers. Terwijl in 1999 slechts 13 procent van de Belgen toegang had tot internet, was dit in 2004 al gestegen tot 53 procent en in 2014 tot 85 procent.²

© Archeoblog Denderland

Digitale paddenstoelen

Het is dus niet verwonderlijk dat deze evoluties ook hun impact hadden en hebben op de heemkundige praktijk. Steeds vaker is bijvoorbeeld een verplaatsing naar een archief of documentatiecentrum niet nodig doordat bronnen ook op het internet raadpleegbaar of opvraagbaar zijn.³ Zo worden niet enkel opzoekingswerk en verplaatsingskosten uitgespaard, het helpt bovendien om de collecties beter te bewaren.

Ook heemkundigen gingen aan de slag met deze nieuwe toepassingen en digitale heemkundige databanken rezen als paddenstoelen uit de grond. Ze boden heel wat nieuwe mogelijkheden voor het beheer, onderzoek en de ontsluiting van het lokaal onderzoek. Bovendien gaat het opzoeken van bronnen in een lokaal documentatiecentrum een pak sneller als de informatie digitaal beschikbaar is.

[terug naar website](#)

Ook uw kring kan zijn bijdrage leveren

Indien u uw gegevens wilt toevoegen aan deze databank, neem dan contact op met [Yvette Kemd](#)

Deze databank kwam tot stand met medewerking van

Brugs Ommeland vzw -
Kon. Heemkundige Kring
M. Van Coppenolle

databank Heemkundige tijdschriften West-Vlaanderen

Sinds 2008 verzamelen we alle bijdragen, verschenen in de Heemkundige tijdschriften, aangesloten bij ons verbond.

Opzoeken in
databank

[klik hier](#)

Reeds meer dan

80 000

bijdragen

uit

96

tijdschriften

medewerkende heemkringen

Heemkring Ardoosie-Koolskamp
Heemkundige Kring Karel van de Poel
Ten Mandere - Izegem
Den Hert - Ingelmunster
Zillegem
Ter Cuere
De Gaverstreke - Waregem
Gestella
De Zonnebedse Heemvrienden
Spaenhiers vzw
KGROGO
De Roede van Tiel
Heemkring 'De Melboom' - Gullegem
De Plate - Oostende
Heemkundige Kring 't Zwin Rechteroever
Heemkring Dorp en Toren (Deerlijk)
Kring Westhoek
Juliaan Claerhoutkring (Wielsbeke)
VVF - afdeling Brugge
't Wingerhoen
Dadingisilla, Dadizele
De Roede van Harelbeke
Kon. Heemkundige Kring Maurits Van Coppenolle
Wibilinga heemkring Wevelgem
't Wingerhoen, Wingene
Archiefleven vzw Brugge
Coclariensia Koekelare
Iepers Kwartier
Ernigahem (Eernegem)
Heemkring Pastoor Frederik Ronse (Zedelgem)
Kring Westhoek
Numismatica Brugge
VVF afdeling Brugge
Kroniek Sint-Andries

De West-Vlaamse databank is bereikbaar via www.hkwestvlaanderen.be

Overzichten van artikels die vroeger gedrukt werden als index of thematische bibliografie in heemkundige tijdschriften, werden steeds vaker met behulp van rekenbladen (zoals Excel) of databaseprogramma's (zoals Access) door heemkundige kringen opgemaakt. Anderen werkten in gewone tekstverwerkingssoftware (zoals Word) of publiceerden rechtstreeks in html op hun verenigingswebsite.

De nood aan dergelijke ontsluitingen bleef groeien en langzaam ontstond ook het besef dat een overkoepelende aanpak wenselijk was. Zo zou een uniforme werkwijze gestimuleerd worden en dubbel werk vermeden kunnen worden. Veel kringen ontsloten namelijk niet alleen hun eigen tijdschrift, maar ook vele andere tijdschriften die ze bewaarden in hun bibliotheek.

Door enkele provinciale koepels werden initiatieven genomen in afwachting van een Vlaamse databank. Het modelvoorbeeld was de krachtenbundeling van Brugs Ommeland - Heemkundige Kring Maurits Van Coppenolle en Heemkunde West-Vlaanderen. Zij lanceerden in 2008 een onlinedatabank die heel West-Vlaanderen besloeg en vorig jaar bijna 80.000 artikelbeschrijvingen bevatte. In Oost-Vlaanderen volgde een gelijkaardig initiatief en werd door Heemkunde Oost-Vlaanderen een Oost-Vlaamse databank online gezet. In de provincies Antwerpen, Limburg en Vlaams-Brabant gebeurde de ontsluiting van de heemkundige artikels via het tijdschrift van de koepel.

Verzamelen geblazen!

Toen Heemkunde Vlaanderen het initiatief nam om een Vlaamse artikelendatabank tot stand te brengen, waren we er ons dus van bewust dat er al heel

wat informatie te vinden zou zijn. Het was dan ook onze bedoeling daar zo weinig mogelijk van te laten verloren gaan. Daarom lanceerden we in de loop van 2014 een brede oproep om alle mogelijke bestanden in te leveren. Idealiter zaten die voor ons al in een Excelformaat, maar al snel werd duidelijk dat de bestanden ook in verschillende andere formaten werden aangeleverd.

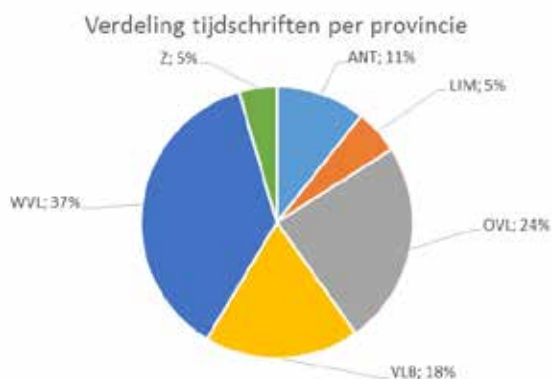
De reactie was zo groot dat we ons op het einde van het jaar moesten reppen om al deze informatie op een gestructureerde manier aan te leveren aan de softwareleverancier. Uiteindelijk konden we maar liefst 160.000 artikels uit 244 tijdschriften en jaarboeken opnemen in onze databank.

In cijfers

Een snelle blik op de gegevens in de databank leert ons dat, hoewel elke provincie is vertegenwoordigd, er toch grote verschillen zijn tussen de provincies onderling. Dit hoeft niet te verbazen, want het grote aandeel van de provincie West-Vlaanderen is uiteraard te danken aan de bestaande werking van Brugs Ommeland - Heemkundige Kring Maurits Van Coppenolle vzw en Heemkunde West-Vlaanderen.

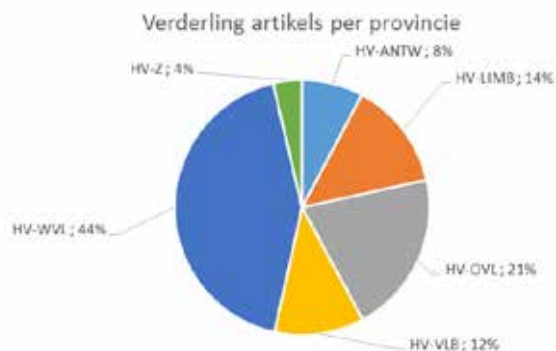
Provincie	Aantal tijdschriften	Percent
Antwerpen	26	11%
Limburg	13	5%
Oost-Vlaanderen	59	24%
Vlaams-Brabant	45	18%
West-Vlaanderen	90	37%
Geen	11	5%

Totaal 244 100

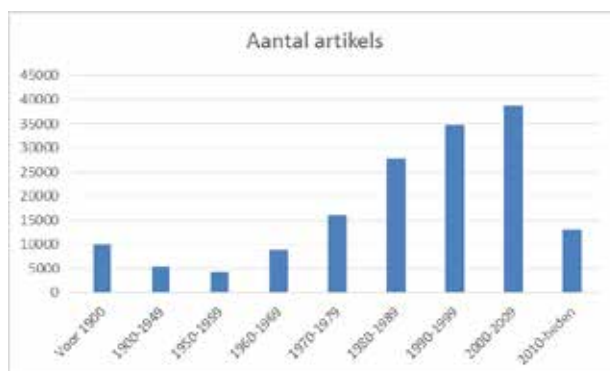
Provincie	Aantal artikels	Percent
Antwerpen	12.454	8
Limburg	21.957	14
Oost-Vlaanderen	32.830	21
Vlaams-Brabant	18.214	12
West-Vlaanderen	68.459	44
Geen	6.078	4

Totaal 159.992 100

De 244 tijdschriften die de databank bevat, zijn een significant deel van het totaal aantal bestaande heemkundige tijdschriften. Door eigen onderzoek kwamen we in de loop van het traject 428 heemkundige tijdschriften op het spoor. Het spreekt voor zich dat het werkelijke aantal nog hoger ligt. Er is dus nog heel wat potentieel om de databank verder aan te vullen. In de provincies Antwerpen, Limburg en Vlaams-Brabant zal dat voornamelijk zijn door het aantal opgenomen tijdschriften te doen stijgen. In de provincies Oost- en West-Vlaanderen zal de klemtoon vooral liggen op het aanvullen van ontbrekende en nieuwe jaargangen van tijdschriften en het eventueel corrigeren van de bestaande informatie.

Onderstaande tabel toont het aantal artikels in de databank uitgesplitst per tien jaar. De afgelopen decennia liep het aantal artikels per decennium

Heemkunde in artikels

Databank met heemkundige artikels uit Vlaanderen

Over de databank

Zoeken

Meldingen

Nieuws

Over de databank

Deze databank bevat artikelbeschrijvingen van heemkundige artikels en werd samengesteld door Heemkunde Vlaanderen met de hulp van verschillende vrijwilligers met een hart voor lokaal erfgoed in Vlaanderen. De volledige tekst van de artikels kan je raadplegen in de tijdschriften die bewaard worden in de verschillende heemkundige documentatiecentra, de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience of een andere openbare bibliotheek.

Ga naar de databank

Via www.heemkundeartikels.be kom je in de databank terecht.

op tot bijna 40.000. In de veronderstelling dat dit zowat de helft van de volledige productie is, zouden jaarlijks ongeveer 8.000 artikels ingevoerd moeten worden. Een niet gering aantal voor een kleine organisatie als Heemkunde Vlaanderen. Bovendien is de vaak gespecialiseerde kennis over de inhoud van de artikels, die bijvoorbeeld nodig is voor het toekennen van trefwoorden, aanwezig bij de uitgevers van een tijdschrift en niet bij Heemkunde Vlaanderen. Een decentrale aanpak met vrijwilligers als drijvende krachten is dan ook niet louter een keuze, het lijkt ook de aangewezen weg. Door de heemkundige kringen rechtstreeks te betrekken bij het aanvullen wordt de databank meer dan een abstracte machine waar ze informatie kunnen uithalen. Zo groeit ook het begrip voor een uniforme aanpak en voor de complexiteit die samenhangt met het opzetten van een dergelijk project.

Hét startpunt voor lokaal historisch onderzoek

‘Big data is not about the data’: het verzamelen van de gegevens is niet het doel op zich, je moet de gegevens achteraf ook gebruiken voor analyse en onderzoek.⁴ Het belangrijkste resultaat van het opstarten van een databank ligt dus uiteraard in het gebruik voor historisch onderzoek. Het toegankelijk maken van heemkundig onderzoek zorgt automatisch voor een opwaardering ervan. Er kan een ruimer (ook academisch) publiek worden bereikt en de databank vergemakkelijkt het schrijven van artikels omdat je onmiddellijk kan nagaan wat er al verscheen over een onderwerp. Een niet onbelangrijke kanttekening bij de start van je onderzoek is dat je rekening moet houden met de scope of de reikwijdte van de databank. In deze da-

tabank bevinden zich, zoals al eerder gezegd, alleen beschrijvingen van artikels met lokaal historisch onderzoek uit heemkundige tijdschriften of jaarboeken. Deze drie elementen (beschrijvingen - artikels - heemkundige tijdschriften) bepalen de scope. De keuze voor deze afbakening werd niet toevallig genomen. We bespreken de elementen hier afzonderlijk, waarbij we in omgekeerde volgorde afdalen van het tijdschrift, over de artikels, tot aan de concrete beschrijving.

Een eerste afbakening die we maakten, is die van heemkundige tijdschriften of jaarboeken. Hierbij denken we enerzijds aan de tijdschriften en jaarboeken die worden uitgegeven door heemkundige kringen of andere lokale erfgoedverenigingen. Anderzijds zijn er ook enkele tijdschriften opgenomen die ‘heemkundige’ inhoud bevatten, maar niet worden uitgegeven door een lokale erfgoedvereniging. Denk bijvoorbeeld aan het Tijdschrift van het Gemeentekrediet van België. Dergelijke tijdschriften worden vaak voor lokaal historisch onderzoek en door heemkundigen gebruikt en hebben dus zeker hun plaats in een heemkundige artikelendatabank.

Ten tweede gaat het in de databank om de artikels uit tijdschriften of jaarboeken, niet om monografieën. Monografieën vindt men doorgaans terug in de catalogi van bibliotheken en zijn dus ook op andere manieren digitaal op te sporen. Hoewel sommige bibliotheken jaarboeken en tijdschriften ook ontsluiten op artikelniveau, is deze informatie vaak veel moeilijker terug te vinden. Ook de aard van de artikels speelt een rol: het moet immers gaan om lokaal historisch onderzoek. Verslagen of aankondigingen van activiteiten van de kring horen bijvoorbeeld in principe niet thuis in de databank.

De keuze om een bepaald tijdschrift of specifiek artikel wel of niet op te nemen is in zekere zin altijd subjectief. Om dit subjectieve element zoveel mogelijk uit te sluiten en willekeur tegen te gaan, zal bij betwisting de finale beslissing altijd liggen bij de redactieraad van de databank. Die moet erover waken dat de filosofie achter de databank niet uitgehold raakt en tegelijk genoeg ruimte laten voor flexibiliteit en nieuwe ontwikkelingen.

Tot slot is er voor gekozen om, althans in een eerste fase, alleen te werken met het invoeren van bibliografische beschrijvingen van artikels, dus zonder de volledige tekst online beschikbaar te maken. Het resultaat is dus vergelijkbaar met de catalogus van een bibliotheek waar je de toegang naar een boek vindt, maar niet het boek zelf. We sluiten het online publiceren van de volledige artikels in de toekomst niet uit, maar het zou extra hinderpalen hebben meegebracht. Je hebt bijvoorbeeld in principe de toestemming nodig van de auteur om artikels online te publiceren en het aantal bestanden dat verwerkt moest worden, zou enorm toegenomen zijn. Bovendien heeft het fysieke documentatiecentrum van een heemkundige kring nog altijd een grote betekenis voor de werking van de vereniging en stellen heemkundigen het op prijs als andere onderzoekers de informatie ter plaatse komen raadplegen.

Uit deze afbakeningen blijkt eens te meer dat een goede heuristiek zich niet beperkt tot het raadplegen van slechts één databank. Voor een lokaal historisch onderzoek is deze databank dus een goed vertrekpunt, maar zeker geen eindpunt.

Aan de slag

Wil je als historisch onderzoeker aan de slag met de databank, dan moet je een bezoek brengen aan de OPAC (Online Public Access Catalog) via www.heemkundearthikels.be. Vandaaruit kan je alle records (of artikelbeschrijvingen) doorzoeken met verschillende zoekleutels.

Voor je met de zoekleutels aan de slag gaat, is het goed om drie vuistregels in acht te nemen.

- Respecteer de aard van de zoekleutels om de beste resultaten te verkrijgen.
- De resultaten worden steeds alfabetisch weergegeven.
- Niet voor elk record zijn (konden) alle velden ingevuld (worden). Hierdoor werkt niet elke zoekleutel voor elk record en loont het dus de moeite extra zoekacties te doen.

Eenvoudig zoeken

De OPAC is de online ontsluiting van de databank. Hij toont een zoekscherm met vier grote knoppen met verschillende functies. Met 'Eenvoudig zoeken' kan je de records doorzoeken met de volgende zoekleutels.

- **Woord uit een titel van een artikel of tijdschrift:** zoeken op één woord uit een titel van een artikel of tijdschrift. Voor meerdere woorden kies je voor 'Geavanceerd zoeken'.
- **Titel van een artikel of titel van een tijdschrift:** vul de volledige titel in, maar let er wel op dat je de juiste schrijfwijze gebruikt, raadpleeg daarvoor de lijst op www.heemkundearthikels.be.
- **Auteur:** zoek op de familienaam van de auteur, eventueel aangevuld met de voornaam.
- **Alle trefwoorden en plaatsnamen:** vul een trefwoord of plaatsnaam in om thematisch of op locatie te zoeken.
- **Plaatsnamen:** vul een plaatsnaam in om enkel op locatie te zoeken.

Geavanceerd zoeken

Om de zoekleutels van 'Eenvoudig zoeken' met elkaar te combineren, kan je gebruik maken van 'Geavanceerd zoeken'. Je kan met deze functie maximaal vier zoekleutels met elkaar combineren met behulp van de booleaanse operatoren 'EN', 'OF' en 'NIET'. Naast elke zoekterm moet je definiëren welke zoekleutel je wenst te gebruiken. Bij 'Filters' kan je bovendien de provincie selecteren waarover de artikels moeten gaan.

Fouten melden

Bij het invoeren van een dergelijke hoeveelheid gegevens, is het niet ongevoel dat er fouten insluipen. Wie bij het doorzoeken van de gegevens stuit op verkeerde informatie, mag die altijd doorgeven via info@heemkundeartikels.be.

Welke informatie krijg je te zien?

Wanneer je na het zoeken in de lijst met gevonden records doorklikt op een welbepaald record, dan krijg je informatie te zien die op gestandaardiseerde wijze gestructureerd is.

Door bovenaan op 'Bewaar' te klikken, komt het record in de bewaarlijst terecht die je zag in bovenstaande afbeelding. In het grijze kader zie je wat algemene informatie over het artikel. Het record maakt bijvoorbeeld deel uit van de catalogus 'Heemkunde Vlaanderen' met als subcategorie 'Provincie West-Vlaanderen' en gaat over Oostende.

Onder het grijze kader vinden we de bibliografische beschrijving van het record, die idealiter de volgende elementen bevat:

- **Titel:** hier wordt eerst de titel van het artikel getoond en na het dubbelpunt ook de titel van het tijdschrift
- **Auteur:** toont de familienaam gevolgd door de voornaam
- **Editie:** jaar van uitgave gevolgd door nummer in de jaargang

- **Omvang:** begin- en eindpagina
- **Uitgever:** naam van de vereniging die het tijdschrift publiceerde
- **Onderwerp (trefwoord):** er zijn drie types onderwerpen mogelijk
 - Plaatsnamen die de locatie aangeven
 - Vrije trefwoorden
 - Hoofdtrefwoorden (op basis van een heemkundig classificatiesysteem)

Waar vind je de artikels terug?

Nu je de informatie over een bepaald artikel hebt teruggevonden, wil je uiteraard graag de volledige tekst inkijken. Aangezien we momenteel nog geen online exemplaren via de databank aanbieden, zal je dus een andere strategie moeten gebruiken.

De bibliotheek van het DSMG in Gent.

Een eerste (snelle) manier is het raadplegen van de website van de uitgevende vereniging. Sommige heemkundige kringen bieden via hun website (oude) nummers van hun tijdschrift, al dan niet tegen betaling, aan. Een niet-exhaustief overzicht van websites van heemkundige kringen vind je via deze link: <http://www.heemkunde-vlaanderen.be/heemkringen>. Een alternatief is het contacteren van de vereniging en het tijdschrift digitaal of op papier

laten opsturen. Hiervoor zal je waarschijnlijk wel de prijs van het tijdschrift en de verzendingskosten moeten betalen. Je vindt de contactgegevens van de vereniging doorgaans op hun website.

Een derde optie is een bezoek brengen aan (het documentatiecentrum van) de vereniging, om het tijdschrift ter plaatse in te kijken. Hier zal je waarschijnlijk een afweging dienen te maken tussen de verplaatsingskost en de prijs van het tijdschrift. Zeker als je meerdere nummers van eenzelfde tijdschrift wilt raadplegen en als de afstand niet te groot is, loont deze strategie zeker de moeite. Bovendien krijg je zo de kans om rechtstreeks in contact te komen met (andere) heemkundigen, die waardevolle tips kunnen geven voor jouw onderzoek. Om de zichtbaarheid van deze heemkundige documentatiecentra te verhogen, zullen we op deze website een overzicht publiceren: <http://www.heemkundeartikels.be/zoeken/heemkundige-documentatiecentra>.

Je kan uiteraard ook altijd een bezoek brengen aan een openbare of andere bibliotheek. Deze optie is bij uitstek interessant als je tijdschriften van verschillende uitgevers wil raadplegen. Verschillende provinciale bibliotheken en documentatiecentra bewaren grote collecties van heemkundige publicaties. De grootste Vlaamse collectie heemkundige tijdschriften bevindt zich in de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience, waarmee Heemkunde Vlaanderen in 2003 een samenwerkingsovereenkomst sloot om te fungeren als bewaarbibliotheek voor heemkundige tijdschriften.

Meewerken?

De ongeveer 450 geschied- en heemkundige kringen in Vlaanderen publiceren jaarlijks duizenden pagina's lokaal historisch onderzoek. Om deze databank aan te vullen, zijn we voortdurend op zoek naar helpende handen. Wil je jouw tijdschrift ook via deze databank doorzoekbaar maken? Wil je graag leren werken met bibliografische software? Of heb je al ervaring met het invoeren van boeken in een bibliotheekstelsel? Elke reden is goed om mee te werken aan dit project. Je kan je aanmelden via <http://www.heemkundeartikels.be/meewerken>. Hierna nemen we kort contact op om je een login te bezorgen voor de website en om de insteek van je bijdrage te bespreken zodat we de bijdragen kunnen coördineren.

Het invoeren van artikels is eenvoudig en kan van thuis uit gebeuren, of via elke computer met een internetverbinding. Door enkele korte stappen te doorlopen, kan je een basisbeschrijving toevoegen in de databank. We leggen deze methode hieronder kort uit. De software heeft nog verschillende andere toepassingen, maar deze zullen in een uitgebreide handleiding worden voorgelegd aan wie meewerkt.

Een beschrijving toevoegen

Een overzicht van het scherm waarin je de gegevens moet invoeren.

1. Ga naar de website <http://webi.provant.be/brocade> en vul linksboven je gebruikersnaam en wachtwoord in (dit moet je eerst aanvragen via info@heemkundeartikels.be).
2. Klik op 'Catalografie' in het menu en vervolgens op 'Titelbeschrijvingen invoeren en bewerken'. Kies 'Nieuw record' aanmaken en selecteer bij provincie het lidmaatschap waarin het werkingsgebied van het tijdschrift ligt. Gebruik daarvoor volgende afkortingen:

Antwerpen	arthvantw
Limburg	arthvlimb
West-Vlaanderen	arthvwl
Oost-Vlaanderen	arthvovl
Vlaams-Brabant	arthvubr
Onbepaald	arthvz

3. Klik vervolgens linksboven op 'Registreer'. Je komt nu terecht in het scherm waar je het artikel kan invullen.

- a. Titel: Voer onder 'Titel(s)' de titel van het artikel en tijdschrift als volgt in. Start steeds met een laag streepje of underscore ' _ '. Typ vervolgens de titel van het artikel, gevolgd door 'spatie - dubbelpunt - spatie' (' : ') en tot slot de titel van het tijdschrift.
 - i. Voorbeeld: _Tervuren aan de rand van de wereldbrand : De Horen
 - b. Auteur: Onder 'Personele auteur(s)' gebruik je alleen het veld 'Familienaam'. Daar voer je eerst de familienaam in, gevolgd door een komma en een spatie (, ') en dan de voor naam of -letter.
 - i. Voorbeeld: Schepers, Armand
 - c. Editie: Bij editie vul je het publicatiejaar en nummer van het tijdschrift in, gescheiden door een schuine streep ('/'). Voor een jaarboek vul je alleen het jaartal in.
 - i. Voorbeeld: 1990/3
 - d. Collatie: Vul bij paginering de begin- en eindpagina in, gescheiden door een liggend streepje ('-').
 - i. Voorbeeld: 1-16
 - e. Annotatie(s): Bij noot vermeld je de vereniging die de publicatie uitgeeft.
 - i. Voorbeeld: Koninklijke Heemkundige Kring Sint-Hubertus Tervuren
 - f. Onderwerpen: In dit veld kan je trefwoorden toevoegen aan het artikel, maar dit laten we in deze inleiding nog even buiten beschouwing.
4. Om het hele proces te beëindigen en het record op te slagen, moet je nog eenmaal linksboven op 'Registreer' klikken.
 5. Klaar!

Rob Bartholomees
Consulent Heemkunde Vlaanderen

- 1 FOD Economie, 'Wat is een databank?', http://economie.fgov.be/nl/ondernemingen/Intellectuele_Eigendom/Rechtsbescherming_databanken/wat/.
- 2 'Internet users (per 100 people)', <http://data.worldbank.org>.
- 3 In 2013 verscheen in Bladwijzer nog een overzicht van bronnen die online worden aangeboden van Tim Piceu: T. Piceu, 'Op zoek naar digitale bronnen', *Bladwijzer*, 7 (2013) 27-33.
- 4 G. King, 'Talk at the Golden Seeds Innovation Summit (30-1-2013)', <http://gking.harvard.edu/files/gking/files/evbase-gs.pdf>.

Het collectieplan als hoeksteen van je erfgoedwerking

Traject ‘collectieplanning’ in het Bakkerijmuseum

Erfgoedbeheerders kampen tegenwoordig met plaatsgebrek, minder middelen en personeel om hun collecties in goede omstandigheden te ontsluiten en te bewaren. De nood bestaat om collecties efficiënter te beheren en af te slanken. Een eerste stap hierbij is het opmaken van een collectieplan. Hiermee krijgt een collectiebeheerder een goed overzicht van wat hij allemaal in huis heeft en welke acties tot een beter beheer leiden. In dit artikel beschrijven we het traject dat het Bakkerijmuseum van Veurne aflegde tot een collectieplan voor de toekomst.

Verzamelen zonder grenzen

Walter Plaetinck (centraal) neemt een schenking van een maniokstamper in ontvangst (1996)

Vroeger beschouwden erfgoedorganisaties zoals musea zichzelf voornamelijk als bewaarinstelling pur sang. Wat precies in de collectie stak, was enkel gekend door de conservator en hij/zij bepaalde zelf wat binnen kwam. Meestal werden aangeboden schenkingen zonder meer aanvaard. Museumverzamelingen breidden zich door de jaren heen uit met allerlei erfenissen zonder een neergeschreven plan van aanpak en structuur. Wat dat betreft, is het Bakkerijmuseum een kind van zijn tijd. Het museum werd in de jaren tachtig opgericht door een privéverzamelaar, Walter Plaetinck, zelf uit een bakkersfamilie afkomstig, die in de voormalige Zuidgasthuishoeve te Veurne een bestemming vond

voor zijn unieke collectie oude bakkerswerktuigen en machines. Hijzelf werd conservator van het museum dat hij een tiental jaar met hart en ziel zou leiden. Plaetinck was als conservator en bezieler van het museum in grote mate bepalend voor het toenmalige museumbeleid.

De voormalige Zuidgasthuishoeve in Veurne herbergt de collectie van het Bakkerijmuseum

De museumverzameling breidde door de jaren heen hoofdzakelijk uit met schenkingen, voornamelijk afkomstig van oud-bakkers die na een grote schoonmaak hun gekoesterd materiaal schonken aan het Bakkerijmuseum. Of het betrof bijvoorbeeld nazaten die na het overlijden van vader of grootvader heel wat spullen van ‘op zolder’ alsnog een mooie bestemming wilden geven in het museum. De meeste stukken hiervan waren niet uniek. De grotere, unieke stukken zoals oude machines waren dan al vaak op de schroothoop beland. Doordat schenkingen zonder meer werden aanvaard, vergrootte de collectie niet zozeer in waarde maar wel in aantal. Bijgevolg was het overzicht over de collectie zoek. Een inventarisatie van onze collectie drong zich op.

Registratie als fundament voor een collectieplan

Naar aanleiding van de erkenning op regionaal niveau in 2003 inventariseerden we de volledige museumcollectie in drie fases. In de periode 2001-2003 gebeurde dit grotendeels door verschillende projectmedewerkers. Voor de aanvang van de registratie werd de collectie geschat op ongeveer 10.000 objecten. Tijdens de grote inventarisatiebeweging bleek de omvang bijna het dubbel te zijn: aan het einde van de laatste registratiefase omvatte de collectie maar liefst 17.128 stukken. In de jaren daarop registreerden we nog ongeveer 5.000 objecten, waardoor de teller in 2008 kwam te staan op ongeveer 22.000 objecten.

Inventarisatie van briochevormpjes waarbij ieder vormpje een identiek nummer krijgt?

Het Bakkerijmuseum haalde als belangrijkste les uit dit inventarisatieproject het belang van uniformiteit. Omdat een inventaris vroeg of laat door meerdere personen gemaakt of aangevuld wordt, dienen er richtlijnen opgemaakt en gerespecteerd te worden: hoe registreer je een object, wat moet de inhoud van een beschrijving bevatten, hoe benoem je een collectiestuk,... Bij voorkeur omschrijf je dit allemaal nog voor de inventarisatie start, maar dat is niet zo eenvoudig. Doordat in ons registratieproject een echte handleiding voor de medewerkers ontbrak, miste de huidige inventaris eenduidigheid op vlak van bijvoorbeeld de terminologie en de inhoud van de gebruikte registratievelden.

Tegelijkertijd vormde het registratieproject wel een degelijk fundament voor het toekomstig collectiebeleid van het Bakkerijmuseum. Doordat de collectie zo goed als volledig was geregistreerd op basisniveau, was er bij de afronding van het project een

goed overzicht van wat er allemaal in onze collectie zat. Daarenboven was alle registratie gebeurd via het informatiesysteem ADLIB. Sindsdien kunnen we in een paar muisklikken allerlei informatie over de collectie opvragen.

Als afronding van het inventarisatieproject stelden we in 2004 een eerste collectieplan op. Dit plan bevatte onder meer een overzicht van wat en hoeveel er in de collectie zat. De hoofdcollectie werd hierbij ingedeeld in 13 thematische deelcollecties, min of meer gebaseerd op de verschillende ‘afdelingen’ die door bakkers zelf worden gehanteerd bij hun opleiding en de beroepsvereniging: broodbakkerij, banketbakkerij, chocoladebewerking, ijsbereiding ...

In dit eerste collectieplan nam ons museum nog geen echte concrete criteria op die het museum kon gebruiken om actief te selecteren, bijvoorbeeld bij schenkingen of aanbiedingen. Daardoor groeide de collectie de daaropvolgende jaren aan met voorwerpen die al talrijk aanwezig waren. De deelcollectie wafelbakkerij bestaat bijvoorbeeld momenteel uit 233 wafelijzers, waarbij veelal geen unieke stukken zitten. Het eerste collectieplan gaf nog geen echte aanleiding om werk te maken van een beleid rond verwerving van ontbrekende voorwerpen en afstoting van stukken die niet echt in ons museum pasten of waarvan we er al veel in huis hadden. Dit resulteerde geleidelijk aan tot plaatsgebrek in het museum en het depot en tot een fysiek onoverzichtelijke verzameling. Bovendien had de provincie West-Vlaanderen, één van de grootste subsidiënten van het museum, bij de laatste evaluatieronde in 2012 kritiek op het te ondoordachte verzamelbeleid. Ons museum had dus dringend nood aan een nieuw en scherper collectieplan.

Missie en visie als vertrekpunten

Een collectieplan kadert natuurlijk ook in een ruimere context. Er moet gekeken worden naar welke doelstellingen het museum in zijn geheel naar voor wil schuiven. Tegelijkertijd vormt het verzamelbeleid vanzelfsprekend een belangrijk onderdeel van het algemene beleid van het museum. Naar aanleiding van de nieuwe beleidsperiode 2015-2019 werkte het hele museumteam begin 2013 aan een nieuw beleidsplan, waarbij het uitschrijven van een nieuw collectiebeleid dan ook een belangrijk element vormde.

Een allereerste stap was voor ons een nieuwe mis-

sie en visie opstellen, waarin we ons collectieprofiel duidelijker omschreven. Vroeger bevatte de missie van ons museum een wat vage omschrijving van wat het allemaal verzamelde: “Het Bakkerijmuseum richt zich op het erfgoed in en rond ‘het bakken’ en de bakkerij evenals aanverwante sectoren in onze gewesten door de eeuwen heen, zowel autochtoon als allochtoon.” Ons museum maakte vroeger bijvoorbeeld geen onderscheid tussen huishoudelijk en professioneel bakken. Daarnaast liet de vorige missie toe om stukken te verzamelen die weliswaar verwant zijn met onze collectie maar niet direct of concreet iets te maken had met onze collectie. De missie was eigenlijk meer een samenvatting van wat er op dat moment in de collectie zat en ruimere zin van wat er zich afspeelde in de museumwerking. Het was op dat moment nog geen synthese van waar we naar toe wilden met onze collectie en ons museum.

In de nieuwe missie verwoordden we scherper wat wij concreet (willen) verzamelen: “Het Bakkerijmuseum is hét belangrijkste museum en kenniscentrum voor het bakerfgoed. Om dit engagement waar te maken verzamelt, bewaart, onderzoekt en presenteert het museum een collectie die een duidelijk beeld schetst van de Belgische ambachtelijke brood- en banketbakker in de 20ste eeuw”. De collectie bakenden we dus in onderwerp, tijd en geografie scherper af.

Duurzaam verzamelen: selecteren en afstoten

Op basis van deze elementen konden we voor ons zelf gaan bepalen wat we nu en in de toekomst verzamelen en wat niet. We stelden een aantal (strengere) criteria voorop, die we bij toekomstige schenkingen of aanbiedingen voor de collectie gebruiken om een stuk al dan niet te aanvaarden. Tegelijkertijd vormen deze criteria een basis voor ons om te bepalen welke collectiestukken we kunnen afstoten. Deze criteria zijn een soort checklist die we voor onszelf hebben opgemaakt en die we gemakkelijk kunnen overlopen, met heel wat concrete vragen en aandachtspunten, zoals:

- de referentiewaarde van het object: is het aanwezig in meerdere musea in Vlaanderen en België, gaat het om een uniek stuk?
- Behoort het object tot ons verzamelgebied? Is het onze taak als Bakkerijmuseum om dit object te bewaren? Is er een ander museum dat als bewaarinstantie misschien beter geschikt is voor dit object?

Een geschonken speculaasmachine uit 2014 die de checklist is doorlopen.

Bij de selectiecriteria vermeldden we de dubbele collectiestukken ook specifiek. Zoals we hierboven aanhaalden, zitten er in onze verzameling heel wat dubbele collectiestukken. Volgens de ‘ideale’ standaard in de museumwereld, zou een museum slechts drie, maximum vijf exemplaren van elk voorwerp mogen bewaren: één voor de permanente tentoonstelling, één voor tijdelijke expo’s en één depotstuk voor onderzoek.

Taartringen zijn bijvoorbeeld voorwerpen die vaak in veelvoud voorkomen in bakkerijcollecties.

Deze standaard gaat echter niet op voor technische en ambachtelijke collecties, zoals die van het Bak-

kerijmuseum. Deze verzamelingen bevatten vaak industriële voorwerpen die ooit in veelvoud geproduceerd en te vinden waren in de oorspronkelijke werkomgeving. Zo bezat een ambachtelijke bakker vroeger niet enkele, maar tientallen metalen taartvormpjes. Om een representatief beeld te schetsen van een werkatelier zoals dat er vroeger uitzag, moeten deze voorwerpen dan ook in veelvoud worden getoond aan het publiek of in ieder geval in meerdere exemplaren bewaard worden. Vanuit deze context stelden we voor de dubbele stukken in onze collectie een limiet voorop. Voor de kleine voorwerpen die in veelvoud voorkomen, streven we er bijvoorbeeld naar om maximum 70 exemplaren in de collectie te bewaren.

Reconstructie van werkatelier de ambachtelijke suikerbakker in het Bakkerijmuseum

Op basis van onze selectiecriteria, schreven we een afstotingsplan uit voor de periode 2013-2019, dat integraal deel uitmaakt van ons nieuw collectieplan. Dit afstoottraject bestaat uit drie fases. In een eerste fase werden objecten uit de collectie afgestoten die in slechte tot zeer slechte toestand verkeerden en waarvan de erfgoedwaarde gering was. Deze fase is momenteel afgerond. In een tweede fase gaan we de dubbele collectiestukken uit onze ver-

zamelingen gedeeltelijk afstoten. In de eerste plaats herbestemmen we een deel van deze voorwerpen naar onze educatieve collectie. Dit is een verzameling van voorwerpen die we voor onze educatieve werking (workshops, gidsbeurten en bakdemonstraties) kunnen gebruiken. Op deze manier krijgen dergelijke objecten een tweede leven en verdwijnen ze nog niet direct uit beeld. In een laatste fase stoten we de 'collectievreemde' objecten af; voorwerpen die niet meer in de huidige missie passen. Na toestemming van de oorspronkelijke schenkers, gaan we deze stukken eerst aanbieden aan een ander museum of erfgoedorganisatie waarin het voorwerp veel beter tot zijn recht komt. Indien we geen andere bewaarinstelling vinden voor bepaalde stukken, kunnen we ze toevertrouwen aan geïnteresseerde verzamelaars of particulieren die graag een museumstuk willen adopteren.

Speculaasworkshop in het Bakkerijmuseum waarbij speculaasvormen uit onze educatieve collectie worden gebruikt.

Collectieplan Vlaanderen

'Collectieplan Vlaanderen' is een concept dat al enkele jaren leeft binnen het erfgoedveld en bij de Vlaamse overheid. Het is een algemene noemer waaronder alle Vlaamse erfgoedcollecties van musea, culturele archiefinstellingen en erfgoedbibliotheken kunnen onder vallen. Dit idee grijpt terug naar het Nederlandse voorbeeld, waar dit concept al langer bestaat en uiteindelijk is uitgegroeid naar één Rijkscollectie. Door één gezamenlijke collectie op te richten en samen aan één touw te trekken, kunnen collectiebeheerders de collecties onderling beter op elkaar afstemmen en het hoofd bieden aan de uitdagingen waarmee ze tegenwoordig te kampen hebben zoals de beperkte aankoopbudgetten voor de collectie.

Bij selectie en afstoting van collectiestukken is het belangrijk dat men zicht heeft op wat andere erfgoedbeheerders verzamelen en in huis hebben. De waarde van de voorwerpen in de eigen collectie worden immers ook gedeeltelijk bepaald door hun uniciteit. Daarnaast kunnen andere erfgoedbeheerders potentiële overnemers zijn voor af te stoten voorwerpen. Evenzeer is het noodzakelijk dat je eigen collectie zichtbaar wordt voor anderen. Het laat toe dat anderen je collectie zien als een herbestemmingsdoel of als referentiepunt voor de eigen collectie (waardering). Hierin spelen samenwerkingsverbanden en online databanken zoals Erfgoedinzicht een heel belangrijke rol. In ons collectieplan namen we daarom expliciet op dat we de komende jaren intensief zullen inzetten op het zichtbaarder maken van onze collectie én om de komende jaren contacten te leggen met erfgoedbeheerders die een soortgelijke bakkerijcollectie bezitten.

Op Erfgoedinzicht.be worden West- en Oost-Vlaamse collecties ontsloten.

Lacunes

Een collectieplan geeft je niet alleen een goed inzicht over wat je precies in huis hebt, wat je wil verwerven of ontzamen en wat de procedures hiervoor zijn. Het geeft ook een beeld van wat ontbreekt. Hoewel het Bakkerijmuseum een quasi volledige objectenverzameling heeft, stelden we nog leemten vast in documentaire collectie en in de verzameling immaterieel erfgoed. Naar dit materiaal gaan we actief op zoek. We vragen bijvoorbeeld aan schenkers of ze naast voorwerpen ook foto- of archiefmateriaal hebben liggen. Daarnaast voorzien we ieder jaar een beperkt budget voor de aankoop van collectiestukken, voornamelijk voor de collectie van ons kenniscentrum waar er nog veel hiaten zitten.

Collectieplanning: een dynamisch en interactief proces

Er zijn tegenwoordig heel wat tools voor handen voor erfgoedbeheerders die het opmaken van een collectieplan vergemakkelijken. De structuur van ons nieuw collectieplan baseerden we op bestaande handleidingen, waaronder de *Handreiking voor het schrijven van een collectieplan*.

Bovendien zijn er in het huidige erfgoedveld experts aanwezig die erfgoedbeheerders verder op weg kunnen helpen bij hun collectieplanning. Bij de opmaak van een collectieplan is de kritische blik van anderen essentieel. Een eerste versie van ons collectieplan was af in september 2013. Vervolgens legden we dit voor aan de wetenschappelijke adviesraad van ons museum. Ook vroegen we advies aan externen, waaronder het MIAT en de depotconsulenten van de provincie West-Vlaanderen. We kregen van hen heel wat suggesties en constructieve kritiek, die we in een tweede en uiteindelijk versie herwerkten. Dit maakte ons collectieplan inhoudelijk sterker. Eind februari 2014 was het collectieplan uiteindelijk 'af'. 'Af' is uiteraard een relatief begrip, want een collectieplan op zich is dynamisch, het wordt gaandeweg altijd wat bijgestuurd en aangepast aan de dagdagelijkse collectiepraktijk. Een neergeschreven collectieplan is immers niet bestemd om in een kast te belanden: het moet een instrument zijn dat je als collectiebeheerder bijna dagdagelijks gebruikt.

Een studiedag in 2014 waarop vrijwilligers én personeel, van het Bakkerijmuseum ingelicht werden over het belang van een goed collectiebeheer-en behoud.

Ten slotte is het belangrijk dat een collectieplan intern wordt besproken. De daarin beschreven acties voor de komende jaren, moeten voor iedereen duidelijk zijn. Dit geldt nog meer voor kleine erfgoedorganisaties, waarbij iedere medewerker wel eens

geconfronteerd kan worden met een persoon die iets wil schenken aan de organisatie of met een zoekgeraakt collectiestuk. Iedere medewerker moet op dat moment op de hoogte zijn van de juiste acties. Een goed intern gecommuniceerd collectiebeleid zorgt bovendien voor een sterkere profilering van de eigen collectie naar de buitenwereld.

Een workshop 'Word Schatbewaarder van het Bakkerijmuseum' waarbij ons publiek zelf collectiestukken registreerde. Via dergelijke activiteiten betrekken we ons publiek actief bij ons collectiebeleid.

Een sterk collectieplan kan men eigenlijk beschouwen als een hoeksteen voor de gehele organisatie. In het Bakkerijmuseum heeft het nieuwe collectiebeleid invloed op alle aspecten van de werking. Voor de publiekswerking levert het collectiebeleid bijvoorbeeld materiaal voor tentoonstellingen, ondersteunt het de educatieve werking d.m.v. de aanleg van een educatieve collectie. Voor het wetenschappelijk werk levert het informatie over de collectie zelf en brengt het de hiaten in de kennis over de collectie in kaart. Op vlak van organisatie management heeft een goed intern gecommuniceerd collectieplan een positief effect op de teamsfeer: iedereen is betrokken bij de collectie en ziet het belang in van een goed behoud en beheer ervan. Op hun beurt hebben alle aspecten hun invloed op het collectiebeleid.

Een collectieplan opmaken is een tijdrovend proces. Het is bovendien een traject van vallen en opstaan: het is iets dat nooit echt 'af' is maar tegelijkertijd ook zo veel voordelen met zich meebrengt. Ons museum heeft wat dat betreft een hele weg afgelegd, die ze graag wil delen met de erfgoedsector. Ze wil hierbij ook de andere erfgoedbeheerders inspireren, in de overtuiging dat elk beheerder baat heeft bij het samen uitdenken van een kritisch collectiebeleid.

Ina Ruckebusch
Wetenschappelijk medewerker Bakkerijmuseum

Liesbeth Inghelram
Conservator Bakkerijmuseum

Beknopte Bibliografie

- F. Bergevoet, A. Kok en M. De Wit, *Leidraad voor het afstoten van museale objecten* (2006).
- J. Capenberghe, B. De Munck en F. Geerardyn, *Nooit genoeg. Over verzamelen en verzamelaars* (Tielt, 2008).
- T. Luger en J. Leistra, *Handreiking voor het schrijven van een collectieplan* (2008).
- G. Van Kempen (red.), *Spectrum-N. Standaard voor collectiemanagement* (Brussel, 2012).
- A. Versloot, *Op de museale weegschaal. Collectiewaardering in zes stappen* (2006).

- 1 Het Bakkerijmuseum te Veurne heet voluit 'vzw Bakkerijmuseum Walter Plaetinck Zuidgasthuishoeve'. Momenteel is het Bakkerijmuseum in Veurne het enige museum in Vlaanderen met een exclusieve focus op de ambachtelijke brood-en banketbakker.
- 2 Een museum dat op regionaal niveau ingedeeld wordt, wordt tot eind 2016 door de provincie gesubsidieerd. Eén van de basisvereisten voor een (regionale) erkenning is onder meer een inventarisatie van de collectie.
- 3 Erfgoedinzicht is het samenwerkingsverband tussen West- en Oost-Vlaamse erfgoedcollecties. Deze collecties worden virtueel ontsloten op www.erfgoedinzicht.be
- 4 De website www.depotwijzer.be kan bijvoorbeeld al een eerste vertrekpunt zijn voor het opmaken van je collectieplan. Op dit internetplatform vind je onder meer handige tips& tricks voor alles wat collectiebeheer-en behoud aangaat.

Activiteit in de kijker

Erfgenamen in de Mijnstreek

Erfgoeddag blies dit jaar vijftien kaarsjes uit. En dat ging in de Mijnstreek niet onopgemerkt voorbij. Een twintigtal heemkundige kringen, musea en verenigingen uit de Mijnstreek organiseerden een rondleiding, een tentoonstelling, een workshop, een wandeling, een lezing of zelfs een heuse zoektocht rond het thema ERF!

Op 26 activiteiten werd getoond hoe deze erfgoedinstellingen en -organisaties omgaan met erfenissen, schenkingen en met ons erfgoed tout court. Want in zekere zin is iedereen erfgenaam... Uiteraard werd de nodige aandacht besteed aan het mijnerfgoed, maar ook de religieuze erfenis ontbrak niet op het programma. Sommige activiteiten vestigden de aandacht op de schenkers van het bewaarde erfgoed, terwijl anderen focusten op de het schenken en de schenkingen zelf. Een opvallend stukje erfgoed dat terug in de belangstelling stond was de reuzencultuur. Kortom, een gevarieerde waaier aan activiteiten!

De gerestaureerde herinneringsstolp, één van de bijzondere schenkingen van de familie Elens – activiteit van VTBKultuur Beringen

Met in totaal 8.780 bezoekers kunnen we echt wel spreken van een succesvolle editie! Het steeds groeiende bezoekersaantal toont dat de interesse in, en de bekendheid van, ons erfgoed jaar na jaar toeneemt!

Volgend jaar zal Erfgoeddag in het thema staan van 'Rituelen'. Rituelen zijn van alle tijden en overal ter wereld duiken ze op. Iedereen kent ze ook en koestert er wel een paar – hoogstpersoonlijke of publieke. Maar wat zijn rituelen precies en waarom zijn ze zo krachtig en betekenisvol? En hoe zit het met de rituelen van erfgoedwerkers? Kunnen we spreken van 'erfgoedrituelen'? Is een museum te beschouwen als een nooit eindigend ritueel? Zijn alle rituelen immaterieel erfgoed en omgekeerd? Dat dit thema in de Mijnstreek weer een boeiende uitwerking zal hebben, staat buiten twijfel. Noteer dus alvast zondag 24 april 2016 in je agenda!

Pieter Neirinckx
Erfgoedcel Mij-n-Erfgoed

Willy Vanlook vertelt boeiende verhalen over nalatenschappen en merkwaardige erfenissen in Koersel – activiteit van Natuurpunt Beringen

De Reuzengilde van Bolderberg organiseerde in het Museum Het Woutershof een bijzondere tentoonstelling over de reuzencultuur in Heusden-Zolder

De schenkingen van de familie Elens – hier het instrumentarium van dokter Elens – activiteit van VTBKultuur Beringen

Zoektocht “Waar is de verdwenen orde van het mijnarboretum?” – activiteit van Werkgroep Mijn(ar)boretum in Genk

Ode aan onze schenkers! – activiteit in Museum 't Mieleke in As

Bè den boer euver zen kôj en zenne koesj – tentoonstelling over oud landbouwalaam van Davidsfonds Koersel (Beringen)

Vondelingskes en schatten op zolder – activiteit van Landbouwmuseum De Nostalgie in Uikhoven (Maasmechelen)

Bijzondere schenkingen in het museum - activiteit van Langers Lanz-Bulldog museum – Museum voor Antieke Traktoren in As

Emiel Vanvoorden vertelt over het dagboek van Pastoor Germanes en diens ervaringen in de Eerste Wereldoorlog – activiteit van Erfgoedwerking Helchteren (Houthalen-Helchteren)

Conservator Kristof Reulens op Radio 1 over de tentoonstelling “150 jaar Emile Van Doren” – activiteit van het Emile Van Dorenmuseum, Huis van Landschap en Kunst (Genk)’

Kempense diamanten op Erfgoeddag

Op 26 april 2015 deed het Kempens Diamantcentrum in Nijlen voor de eerste keer mee aan Erfgoeddag. Het centrum ontstond in de schoot van de Nijlense Heemkring De Poemp en Davidsfonds Nijlen en in augustus 2014 ging het nieuwe belevingscentrum open.

Het diamantcentrum vertelt op interactieve wijze de geschiedenis van de diamantbewerking in de Kempen, aan de hand van authentieke gebruiksvoorwerpen, multimedia en veel oud fotomateriaal. In het gebouw bevindt zich ook een toeristisch infokantoor en een streekproductenshop.

Naast het Diamantcentrum bevindt zich Slijperij Lieckens, een oude diamantslijperij uit het begin van de twintigste eeuw. De slijperij werd als 10.000ste beschermd monument erkend en is momenteel in volle restauratie. Zowel het gebouw als de machines krijgen een grondige opknopbeurt. De gerestaureerde slijperij zal vanaf april 2016 open gaan voor het grote publiek.

Ambacht

Het thema van 2015 voor Erfgoeddag was Erf. Vroeger werd het beroep van diamantbewerker van vader op zoon 'geërfd'. Jongens leerden de stiel op jonge leeftijd al doende bij hun vader, oom, ... Voor het programma hebben we resoluut gekozen om ons op kinderen te richten en om actieve workshops te organiseren, samen met onze vrijwilligers. Zo konden we de bezoekers laten zien hoe de kinderen van de streek vroeger het beroep van diamantbewerker leerden van hun ouders. Het was

ook een uitgelezen kans voor ouders en grootouders om aan hun (klein)kinderen hun vroegere beroep te tonen.

Het programma bestond uit twee delen: enerzijds drie vertelsessies (om 10u - 14u - 16u) met aansluitend workshops voor kinderen: een kind van diamantbewerker kwam uit eigen ervaring vertellen hoe zij de stiel als kind met de paplepel ingegoten kreeg en hoe het was om als kind in een diamantzagerij op te groeien. Na de sessie konden de kinderen zelf aan de slag, ze leerden partijbriefjes vouwen en diamanten tellen en sorteren. Anderzijds waren er doorlopend verschillende activiteiten speciaal voor kinderen (én hun enthousiaste ouders en grootouders): een workshop diamantboetsen, puzzels, tekeningen en een fotostudio met kostuums voor jong en oud. De hele dag werd er ook een film over diamantbewerken vertoond.

Alle deelnemende kinderen kregen een leuk kadootje en met de workshops konden ze ook nog stempels verdienen en zo met hun diploma als diamantbewerker naar huis gaan.

Promotie

Om meer bekendheid aan het Diamantcentrum te geven, werd aan Erfgoeddag een Facebookactie gekoppeld: alle mensen die in de fotostudio poseerden konden nadien hun foto op facebook bewonderen en ook alle ingeleverde tekeningen kwamen op facebook. Deze actie was een groot succes want de facebookberichtjes werden massaal gedeeld en geliked!

Voor de promotie van Erfgoeddag hebben we met verschillende kanalen gewerkt: affiches en flyers op vele openbare plaatsen in de gemeente (gemeentehuis, zwembad, bibliotheek, scholen, aanplakzuilen...). We hebben zelf ook affiches verspreid in lokale handelszaken. Verder stonden we met een artikel in de Gemeentekroniek, het gemeentelijk informatieblad, en in de regionale overzichtsbroschure van Erfgoedcel Kempens Karakter. En niet

onbelangrijk: net als onze andere activiteiten stond Erfgoeddag op onze website en facebook aangekondigd. Onze activiteit is ook in De Streekkrant en in een paar regionale kranten verschenen naar aanleiding van onze persmailing. We zijn dan ook tevreden met de media-aandacht.

Het bezoekersaantal overtrof onze verwachtingen: 366! Dit is meer dan voldoende omdat het Diamantcentrum niet heel groot is. Als we volgend jaar dit aantal evenaren, zijn we meer dan tevreden.

Van de organisatie van deze Erfgoeddag hebben we veel opgestoken en er zijn workshops ontstaan die we verder gebruiken bij toekomstige evenementen en in onze scholenwerking. Door een geslaagde promotiecampagne hebben we onze bekendheid bij de Nijlense kinderen en scholen vergroot.

Voor herhaling vatbaar dus!

Meer informatie over het Diamantcentrum vind je op www.briljantekempens.be of op www.facebook.com/briljantekempens.

Heidi Bax

Coördinator Kempens Diamantcentrum

Erfgoeddag in het Land van Dendermonde

Wieze: Leven op het erf

Neen, de heemkring van Wieze had de oude pastorie op Erfgoeddag niet omgebouwd tot een *war room* om de verovering van Wieze te plannen. Een reuzengrote Popp-kaart nam het hele lokaal in de oude pastorie in beslag en een schat aan informatie werd rond de kaart verzameld. Op die manier werden de vele (al dan niet verdwenen) Wiese boerderijen in kaart gebracht.

Wieze evolueerde van een landbouwgemeente tot een nijverheidscentrum met de verdwenen brouwerijen en het vermaarde chocoladebedrijf Callebaut. Toch waren de voorouders van heel wat Wiezenaars als boer actief.

Bijzonder is dat de kaart werd aangevuld met kleine 3D-modellen van de boerderijen. Hierdoor kreeg de bezoeker in drie dimensies te zien hoe deze erven er moeten uitgezien hebben. Door de recente 3D-printtechnieken werd het mogelijk de oude gebouwen op de Popp-kaart kan herrijzen. Het betreft een heel eenvoudig 3D-model, vormgegeven in SketchUp door Rik Vermeir.

Aangezien er op Erfgoedzondag zo'n 280 bezoekers langskwamen in de lokalen van de heemkundige kring kunnen we misschien toch stellen dat Erfgoeddag het publiek in Wieze heeft ingepalmd.

Hamme Vier op een rij: de erfenis van studentenclub moeder Polydoor

De Wuitensfeesten zijn voor Hamme een jarenlange traditie om fier op te zijn. Jaarlijks komen tijdens halfvasten jong en oud op straat om drie dagen lang te genieten van volksvermaak en vertier. De Hamse 'Wuiten' voelt zich weer even helemaal verbonden, vriendschappen worden gesmeed en zorgen worden vergeten. In de jaren zestig fleurde er een groep jongeren de Wuitensfeesten op een amusemanier op. Studentenclub Moeder Polydoor werd in Hamme, en zelfs ver daarbuiten, gekend door hun vele fratsen in de gemeente en ludieke deelnames aan de Wuitensfeesten. Gedurende enkele jaren hebben zij hun stempel gedrukt op deze traditie en zorgden zij voor nieuwsgierigheid bij de burgers, grappen en vermaak.

Het hele archief van moeder Polydoor werd onlangs geërfd door Heemkring Osschaert en werd tijdens de vorige editie van Erfgoeddag in de kijker gezet. Een unieke en eenmalige gelegenheid! Op Erfgoeddag alleen kwamen zo'n 150-tal bezoekers de tentoonstelling over de fratsen van Moeder Polydoor bekijken en ook de twee weekends na Erfgoeddag was de tentoonstelling open voor het grote publiek. Zeker het gesprek met de stichters van studentenclub Moeder Polydoor bracht heel wat volk op de been.

Tijdens de tentoonstelling werden de volgende vier fratsen, die eigen zijn aan de studentenclub om de Wuitensfeesten te promoten, in kaart gebracht:

1964 – De kanonnenroof

1965 – De ontvreemding van ‘De Cup’ beker: dit was de trofee van een spelprogramma op VRT. De twee presentatoren zijn beker uiteindelijk komen halen bij de studentenclub.

1966 – De geboorte van de Hamse vierling: In Hamme werd er dat jaar een vierling geboren. Zowel de plaatselijke ambtenaren als de binnen- en buitenlandse pers werden gefopt. In 1968 wordt reus Polydoor van ‘Die Hamse Wuitens’ de fiere symbolische vader van een vierling, Dolfydoor, Jackydoor, Luckydoor en Willydoor, met aan hun schouder de kleine groene studentenpetjes, symbool van de toenmalige ‘studentenclub Moeder Polydoor’.

1967 – De (valse) verkiezing van nieuwe vuilbakken

Wieze en Overmere – Geërfd, wat nu?!

Het Erfgoedteam van Erfgoedcel Land van Dendermonde streek op Erfgoeddag neer in Wieze en Overmere. Het E-team was samengesteld uit het voltallige personeel van de erfgoedcel, de intergemeentelijke archivaris en Hilde De Smet van Monumentenwacht Oost-Vlaanderen. Verschillende mensen brachten een erfstuk mee om het verhaal ervan te laten optekenen en tips te krijgen over hoe ze hun erfenis in optimale omstandigheden konden bewaren. Sommige erfstukken werden ter plaatse herverpakt. Op die manier kunnen de erfstukken worden doorgegeven aan toekomstige generaties. Op de foto zie je bijvoorbeeld hoe een banner (die tijdens de Oktoberfeesten in Wieze werd uitgehangen) zuurvrij wordt verpakt.

Lebbeke – Erven op erven

Heemkring Lebbeke stelde op Erfgoeddag 2015 het erfrecht en de erfenissen van enkele Lebbeekse boerenerven tussen de 16de en de 19de eeuw in het daglicht. Tal van nooit getoonde oude akten, staten van goed, verdelingen, kaarten en metingsplannen en andere genealogische stukken, met betrekking tot verschillende oude Lebbeekse boerenhoven, bleven bewaard en werden tentoongesteld, samen met originele stukken uit de toenmalige beschrijvingen.

Daarnaast was er ook aandacht voor de legendarische 12 geslachten van Lebbeke. Volgens de Lebbeekse legende waren de twaalf geslachten, bezitters van twaalf omwalde hoeves of hofkes, de stichters van de kerk. Het was een tussenkomst van Onze-Lieve-Vrouw die met een zijden draad de plaats en afmetingen van de kerk bepaalde.

Tijdens Erfgoeddag was galerie ‘De Fontein’ in Lebbeke goed gevuld. Ongeveer 200 bezoekers bewonderden gedurende het Erfgoeddag-weekend de erfenissen van Lebbeekse boerenerven. Ook de lezing op zaterdag 25 april door de heer Ignace Van Driessche, beleidsmedewerker Erfgoed Provincie Oost-Vlaanderen over ‘oude lebbeekse boerenerven’ werd druk bijgewoond.

Pieterjan Buggenhout